

UNHCRUnited Nations High Commissioner for Refugees
Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés

Γνωμοδότηση*
για την Εξω-εδαφική Εφαρμογή της Αρχής της μη Επαναπροώθησης
στο πλαίσιο της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967
για το Καθεστώς των Προσφύγων

Εισαγωγή

1. Με την παρούσα γνωμοδότηση το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εξετάζει το ζήτημα της εξω-εδαφικής εφαρμογής της αρχής της *μη επαναπροώθησης* στο πλαίσιο της Σύμβασης του 1951¹ και του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων².

2. Στο πρώτο μέρος της γνωμοδότησης αναλύεται η υποχρέωση των κρατών να εφαρμόζουν την αρχή της μη επαναπροώθησης στους πρόσφυγες και στους αιτούντες άσυλο δυνάμει του διεθνούς προσφυγικού δικαίου και του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το δεύτερο μέρος της γνωμοδότησης επικεντρώνεται στην εξω-εδαφική εφαρμογή της προαναφερόμενης υποχρέωσης και αποτυπώνει τη θέση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για το πεδίο της εδαφικής εφαρμογής της υποχρέωσης των κρατών να τηρούν την αρχή της *μη επαναπροώθησης* δυνάμει της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967.

3. Η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. έχει αναθέσει στην Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες την αρμοδιότητα να παρέχει προστασία στους πρόσφυγες και σε άλλα πρόσωπα που εμπíπτουν στην εντολή της και να αναζητά βιώσιμες και μόνιμες λύσεις για το πρόβλημα τους συνδράμοντας τις κυβερνήσεις και τις οργανώσεις ιδιωτικού δικαίου³. Σύμφωνα με το Καταστατικό της η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εκπληρώνει την εντολή της διεθνούς προστασίας *μεταξύ άλλων* «προάγοντας τη σύναψη και την επικύρωση διεθνών συμβάσεων για την προστασία των προσφύγων, επιβλέποντας την εφαρμογή τους και προτείνοντας τροποποιήσεις»⁴. Η διάταξη του άρθρου 35 της Σύμβασης του 1951 και η διάταξη του άρθρου II του Πρωτοκόλλου του 1967 ορίζουν για την καταστατική αρμοδιότητα της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες να επιβλέπει την εφαρμογή αυτών των διεθνών κειμένων.

4. Οι απόψεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες αποτυπώνουν την πλέον των πενήντα ετών εμπειρία της στην επίβλεψη εφαρμογής των κειμένων του διεθνούς προσφυγικού δικαίου. Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες διατηρεί γραφεία σε εκατόν δέκα έξη χώρες. Παρέχει κατευθυντήριες οδηγίες για την υιοθέτηση και την εφαρμογή των εθνικών διαδικασιών καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα και εφαρμόζει παρόμοιες διαδικασίες στο πλαίσιο της εντολής της. Η ερμηνεία των διατάξεων της Σύμβασης του 1951 και

---

*Η παρούσα γνωμοδότηση εκδόθηκε σε απάντηση ερωτήματος που τέθηκε στην Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για τη θέση της όσον αφορά στην εξω-εδαφική εφαρμογή της αρχής της *μη επαναπροώθησης* στο πλαίσιο της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Οι απόψεις του Γραφείου, όπως αποτυπώνονται στην παρούσα γνωμοδότηση, καλύπτουν ευρύ φάσμα περιπτώσεων, δεδομένης της σημασίας των σχετικών νομικών θεμάτων που ανακύπτουν σε διάφορες καταστάσεις που προκύπτουν εκτός της εθνικής επικράτειας των κρατών.

¹ Άρχισε να ισχύει στις 22.4.1954. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 3989/1959 (ΦΕΚ 201, τ. Α').

² Άρχισε να ισχύει στις 4.10.1967. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Α.Ν. 389/1968 (ΦΕΚ 125, τ. Α').

³ Για το Καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες βλέπε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3628.html>.

⁴ Βλέπε παράγραφο 8(α) του Καταστατικού.

του Πρωτοκόλλου του 1967 από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες θεωρείται αυθεντική και πρέπει να συνεκτιμάται όταν λαμβάνονται αποφάσεις επί ζητημάτων του προσφυγικού δικαίου.

I. Η αρχή της μη επαναπροώθησης στο διεθνές δίκαιο

A. Η αρχή της μη επαναπροώθησης στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο

1. Η αρχή της μη επαναπροώθησης στις διεθνείς συμβάσεις προστασίας των προσφύγων

(i) *Η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων*

5. Η αρχή της μη επαναπροώθησης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της διεθνούς προστασίας των προσφύγων. Αποτυπώνεται στο άρθρο 33 της Σύμβασης του 1951 που δεσμεύει επίσης τα κράτη που είναι συμβαλλόμενα μέρη στο Πρωτόκολλο του 1967⁵. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 ορίζει:

«Ουδεμία συμβαλλόμενη χώρα θα απελαύνη ή θα επαναπροωθή (*refouler*), καθ' οιονδήποτε τρόπον, πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων».

6. Η προστασία από την επαναπροώθηση δυνάμει του άρθρου 33 (1) εφαρμόζεται σε καθέναν που είναι πρόσφυγας κατά την έννοια της Σύμβασης του 1951, δηλαδή σε καθέναν που πληροί τις προϋποθέσεις εφαρμογής του ορισμού του πρόσφυγα του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 (τα κριτήρια «υπαγωγής»⁶) και δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αποκλεισμού⁷. Δεδομένου ότι κάθε πρόσωπο είναι πρόσφυγας κατά την έννοια της Σύμβασης του 1951 εφόσον πληροί τα κριτήρια του σχετικού ορισμού, ο καθορισμός του αντίστοιχου προστατευτικού καθεστώτος έχει δηλωτικό χαρακτήρα: δεν γίνεται δηλαδή κανείς πρόσφυγας εξαιτίας της αναγνώρισης, αλλά αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας επειδή είναι⁸. Συνάγεται επομένως ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται όχι μόνο στους αναγνωρισμένους πρόσφυγες αλλά και σε όσους δεν έχει κριθεί πανηγυρικά το σχετικό καθεστώς⁹. Η αρχή της μη επαναπροώθησης

⁵ Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου Ι του Πρωτοκόλλου του 1967 προβλέπει ότι «τα κράτη μέρη του παρόντος Πρωτοκόλλου υποχρεούνται να εφαρμόσουν εις τους πρόσφυγας, ως ούτοι ορίζονται κατωτέρω, τα άρθρα 2 μέχρι 34 συμπεριλαμβανομένου της Συμβάσεως».

⁶ Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή που έχει ενσωματωθεί στο άρθρο Ι του Πρωτοκόλλου του 1967 ο όρος πρόσφυγας εφαρμόζεται «επί παντός προσώπου το οποίο συνεπεία δεδικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας ταύτης ή εάν μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να επιστρέψη εις ταύτην».

⁷ Ο αποκλεισμός από τη διεθνή προστασία του καθεστώτος του πρόσφυγα σημαίνει άρνηση αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα σε πρόσωπα που πληρούν τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 αλλά δεν δικαιούνται να υπαχθούν στο σχετικό προστατευτικό καθεστώς επειδή απολαμβάνουν την προστασία ή τη συνδρομή άλλης υπηρεσίας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, πλην της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (πρώτη παράγραφος του άρθρου 1 Δ της Σύμβασης) ή επειδή δεν έχουν ανάγκη τη διεθνή προστασία όταν οι αρχές της χώρας όπου έχουν εγκατασταθεί αναγνωρίζουν ότι έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την υπηκοότητα (άρθρο 1 Ε της Σύμβασης) ή επειδή δεν είναι άξια να απολαμβάνουν τη διεθνή προστασία όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστευτεί ότι έχουν διαπράξει σοβαρά ή αποτρόπαια εγκλήματα (άρθρο 1 ΣΤ της Σύμβασης).

⁸ Βλέπε Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, [Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων](#), παράγραφος 28.

⁹ Τη θέση αυτή έχει επαναβεβαιώσει η Εκτελεστική Επιτροπή του Προγράμματος του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για παράδειγμα στο Πόρισμα Νο. 6 (XXVIII), *Μη Επαναπροώθηση* (1977), παρ. (γ) («Επιβεβαίωσε την θεμελιώδη σημασία του σεβασμού της αρχής της μη επαναπροώθησης - τόσο στα σύνορα όσο και εντός

έχει βαρύνουσα σημασία για τους αιτούντες άσυλο. Αφού οι αιτούντες άσυλο μπορεί να είναι πρόσφυγες, αποτελεί γενικά παραδεδεγμένη αρχή του διεθνούς προσφυγικού δικαίου ότι δεν πρέπει να απελαύνονται ή να επαναπροωθούνται εκκρεμούσης της ολοκλήρωσης της διαδικασίας καθορισμού του καθεστώτος τους.

7. Κατά το διεθνές προσφυγικό δίκαιο η απαγόρευση της επαναπροώθησης σε κίνδυνο δίωξης εφαρμόζεται σε κάθε μορφή αναγκαστικής απομάκρυνσης, συμπεριλαμβανομένων της απέλασης, της απομάκρυνσης, της έκδοσης, των άτυπων ή «εξαιρετικών» μεταγωγών καθώς και στην περίπτωση της άρνησης εισόδου στα σύνορα, στις περιστάσεις που περιγράφονται στη συνέχεια. Τούτο είναι προφανές από τη διατύπωση της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 που αναφέρεται στην «καθ' οιονδήποτε τρόπον» απέλαση ή επαναπροώθηση (*refoulement*)¹⁰. Εφαρμόζεται όχι μόνο στις περιπτώσεις επιστροφής στη χώρα καταγωγής ή στην περίπτωση των ανιθαγενών στη χώρα προηγούμενης συνήθους διαμονής, αλλά σε οιοδήποτε τόπο όπου ο ενδιαφερόμενος δικαιολογημένα φοβάται ότι απειλείται η ζωή του ή η ελευθερία του για έναν ή περισσότερους από τους λόγους που ορίζει η Σύμβαση του 1951 ή από όπου κινδυνεύει να επαναπροωθηθεί σε παρόμοιον κίνδυνο¹¹.

8. Η αρχή της μη επαναπροώθησης, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 33 (1) της Σύμβασης του 1951, δεν εμπεριέχει ατομικό δικαίωμα χορήγησης ασύλου από συγκεκριμένο κράτος¹². Όμως, σημαίνει, την υποχρέωση των κρατών, που δεν προτίθενται να χορηγήσουν άσυλο σε πρόσωπα που ζητούν τη διεθνή προστασία στην επικράτειά τους, να υιοθετήσουν μέτρα που αποτρέπουν την άμεση ή έμμεση απομάκρυνσή τους στα σύνορα εδαφών όπου η ζωή τους ή η ελευθερία τους κινδυνεύει λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της συμμετοχής τους σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή των πολιτικών πεποιθήσεων¹³. Κατά κανόνα, προκειμένου για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει δυνάμει της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967, τα κράτη οφείλουν να επιτρέπουν την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στην επικράτειά τους και σε δίκαιες και αποτελεσματικές διαδικασίες καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα¹⁴.

της επικράτειας των Κρατών- για πρόσωπα που έχουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης αν επιστρέψουν στην χώρα καταγωγής τους, ανεξάρτητα από το στοιχείο της τυπικής αναγνώρισής τους ως προσφύγων»). Η Εκτελεστική Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες είναι δια-κυβερνητική ομάδα που αποτελείται από 70 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ και της Αγίας Έδρας) που γνωμοδοτεί στον Ύπατο Αρμοστή κατά την εκπλήρωση της εντολής που του έχει ανατεθεί για την προστασία των προσφύγων. Παρότι τα Πορίσματα της δεν είναι δεσμευτικά για τα κράτη είναι σημαντικά για την ερμηνεία και την εφαρμογή του καθεστώτος της διεθνούς προστασίας των προσφύγων. Τα Πορίσματα της Εκτελεστικής Επιτροπής εκφράζουν τις απόψεις, ευρέως αντιπροσωπευτικές, των θέσεων της διεθνούς κοινότητας. Η εξειδικευμένη γνώση της Επιτροπής και η υιοθέτηση των Πορισμάτων με τη διαδικασία της συναίνεσης έχουν πρόσθετη βαρύτητα.

¹⁰ Για το περιεχόμενο του όρου «απέλαση ή επαναπροώθηση» στο πλαίσιο του άρθρου 33 παρ. 1 βλέπε στη συνέχεια Μέρος II. Α.

¹¹ Βλέπε: UNHCR, *Note on Non Refoulement* (EC/SCP/2) 1977, par. 4. Βλέπε επίσης P. Weis, *The Refugee Convention, 1951: The Travaux Préparatoires Analysed with a Commentary by Dr. Paul Weis*, Cambridge University Press, Cambridge (1995), p. 341.

¹² Βλέπε P. Weis, ανωτέρω υποσημείωση 11, p. 342.

¹³ Τούτο μπορεί να σημαίνει για παράδειγμα την απομάκρυνση του ενδιαφερόμενου σε τρίτη ασφαλή χώρα ή άλλες λύσεις όπως σε ορισμένες περιπτώσεις τη χορήγηση προσωρινής προστασίας ή ασύλου. Βλέπε E. Lauterpacht and D. Bethlehem "The scope and content of the principle of *Non Refoulement: Opinion*" in E. Feller, V. Türk and F. Nicholson (eds), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, (διαθέσιμο σε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/470a33af0.html>) par. 76.

¹⁴ Η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 ορίζουν ποιοι δικαιούνται να απολαμβάνουν διεθνή προστασία καθώς και τις θεμελιώδεις αρχές όπως είναι η απαγόρευση ποινικοποίησης της εισόδου (άρθρο 31) και η μη επαναπροώθηση (άρθρο 33). Όμως, δεν προβλέπουν διαδικασίες για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα. Βέβαια, αναγνωρίζεται εν γένει ότι εκτός των καταστάσεων της μαζικής εισροής οι δίκαιες και αποτελεσματικές δια-

9. Η αρχή της *μη επαναπροώθησης* όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 33 της Σύμβασης του 1951 δεσμεύει όλα τα όργανα των συμβαλλομένων στη Σύμβαση του 1951 και / ή στο Πρωτόκολλο του 1967 κρατών¹⁵ καθώς και κάθε πρόσωπο ή οντότητα που ενεργεί για λογαριασμό τους¹⁶. Όπως αναπτύσσεται λεπτομερέστερα στη συνέχεια (Μέρος II της παρούσας γνωμοδότησης) δεν υπόκειται σε εδαφικούς περιορισμούς η υποχρέωση που επιβάλλει το άρθρο 33 (1) της Σύμβασης του 1951 να μην απελαύνεται ο πρόσφυγας ή ο αιτών άσυλο σε χώρα όπου κινδυνεύει να διωχθεί: εφαρμόζεται σε κάθε χώρα όπου το ενδιαφερόμενο κράτος ασκεί δικαιοδοσία.

10. Η Σύμβαση του 1951 επιτρέπει την απόκλιση από την εφαρμογή της αρχής της *μη επαναπροώθησης* μόνον εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που ορίζονται ρητά στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 33, που ορίζει:

«Το εκ της παρούσης διατάξεως [άρθρο 33 (1)] απορρέον ευεργέτημα δεν δύναται πάντως να επικαλήται πρόσφυξ όστις, δια σοβαράς αιτίας, θεωρείται επικίνδυνος εις την ασφάλειαν της χώρας ένθα ευρίσκεται ή όστις, έχων τελεσιδίκως καταδικασθή δι' ιδιαιτέρως σοβαρόν αδίκημα, αποτελεί κίνδυνον δια την Χώραν».

Η εφαρμογή αυτής της διάταξης υποχρεώνει την ενδιαφερόμενη χώρα να καθορίσει σε εξατομικευμένη βάση ότι ο πρόσφυγας υπάγεται σε μια από τις δύο κατηγορίες που προβλέπει το άρθρο 33 (2) της Σύμβασης του 1951¹⁷.

11. Η διάταξη του άρθρου 33 (2) της Σύμβασης του 1951 δεν επιδρά στην υποχρέωση *μη επαναπροώθησης* που δεσμεύει το κράτος ασύλου κατά το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που δεν προβλέπει εξαιρέσεις. Έτσι, το κράτος ασύλου μπορεί να κωλύεται να απελάσει κάποιον πρόσφυγα εάν τον εκθέτει για παράδειγμα σε βάσιμο κίνδυνο βασανιστηρίων¹⁸.

δικασίες αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της ολοκληρωμένης και ολιστικής εφαρμογής της Σύμβασης του 1951.

Βλέπε, UNHCR, *Asylum Processes (Fair and Efficient Asylum Procedures)*, EC/GC/01/12, 31.5.2001, par. 4-5. Βλέπε επίσης, Πορίσματα No. 81 (XLVIII) "General" (1997) par. (h), No. 82 (XLVIII) "Safeguarding Asylum" (1997), par. (d) (iii), No. 85 (XLIX) "International Protection" (1998), par. (q), No. 99 (LV) "General Conclusions on International Protection" (2004), par. (l) της Εκτελεστικής Επιτροπής.

¹⁵ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 5.

¹⁶ Σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες του διεθνούς δικαίου τούτο εφαρμόζεται στις πράξεις ή παραλείψεις όλων των οργάνων, των τμημάτων και των προσώπων που ασκούν κυβερνητική εξουσία, δηλαδή νομοθετική, δικαστική ή εκτελεστική και ενεργούν με αυτήν την ιδιότητά τους καθώς και στα όργανα που διατίθενται στο ενδιαφερόμενο κράτος από άλλο κράτος ακόμα και όταν ενεργούν καθ' υπέρβαση εξουσίας ή δεν συμμορφώνονται με εντολές. Σύμφωνα με τα άρθρα 4 έως 8 των Άρθρων για την Ευθύνη των Κρατών η συμπεριφορά ενός προσώπου ή μιας ομάδας προσώπων θεωρείται κρατική ενέργεια που διέπεται από το διεθνές δίκαιο όταν το εν λόγω πρόσωπο ή η εν λόγω ομάδα προσώπων που ενεργεί εκτελώντας εντολές ή υπό τη διεύθυνση ή τον έλεγχο του ενδιαφερόμενου κράτους συμπεριφέρεται με συγκεκριμένο τρόπο (*Άρθρα για την Ευθύνη των Κρατών*, Άρθρα 4 έως 8). Σχεδόν όλα τα σημεία των Άρθρων για την Ευθύνη των Κρατών υιοθετήθηκαν με συναινετική διαδικασία από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου χωρίς ψηφοφορία. Τα Άρθρα και τα σχετικά σχόλια διαβιβάστηκαν στη Γενική Συνέλευση με τη σύσταση κατ' αρχήν να λάβει γνώση και να τα εντάξει ως παράρτημα σε απόφασή της εξετάζοντας σε μεταγενέστερο χρόνο το ζήτημα της ενσωμάτωσής τους σε Σύμβαση για την Ευθύνη των Κρατών. Βλέπε σχετικά J. Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentary*, Cambridge University Press, UK, 2002. Η Γενική Συνέλευση προσάρτησε τα Άρθρα για την Ευθύνη των Κρατών στην από 12.12.2001 υπ' αριθμ. 56/83 απόφασή της για την Ευθύνη των Κρατών για Πράξεις Αντίθετες με το Διεθνές Δίκαιο.

¹⁷ Για διεξοδική ανάλυση των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται για την εφαρμογή της παραγράφου 2 του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 βλέπε E. Lauterpacht and D. Bethlehem, ανωτέρω υποσημείωση 13, παραγράφους 145 έως 192. Για την προϋπόθεση της «εθνικής ασφάλειας» βλέπε επίσης: "*Factum of the Intervenor, UNHCR, Suresh v. Minister of Citizenship and Immigration, the Attorney General of Canada, SCC No 27790*" (στη συνέχεια UNHCR, «*Suresh Factum*») σε *International Journal of Refugee Law* (2002). Βλέπε σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3e71bbe24.html>

¹⁸ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 17, UNHCR, «*Suresh Factum*», παρ. 18 έως 50, E. Lauterpacht and D. Bethlehem ανωτέρω υποσημείωση 13 παρ. 159 (u), 166 και 179.

Παρόμοιες εκτιμήσεις ισχύουν στην περίπτωση της απαγόρευσης επαναπροώθησης σε άλλες μορφές μη επανορθώσιμης βλάβης¹⁹.

12. Στο πλαίσιο εφαρμογής της Σύμβασης του 1951 / του Πρωτοκόλλου του 1967 η αρχή της μη επαναπροώθησης αποτελεί ουσιαστικό και ανεπίδεκτο εξαιρέσεων συστατικό της διεθνούς προστασίας των προσφύγων. Η θεμελιώδης σημασία της απαγόρευσης απέλασης των προσφύγων σε κίνδυνο δίωξης επιβεβαιώνεται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 42 της Σύμβασης του 1951 και στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου VII του Πρωτοκόλλου του 1967, που ορίζουν ότι δεν επιτρέπεται η διατύπωση επιφυλάξεων στο άρθρο 33. Ο θεμελιώδης και ανεπίδεκτος εξαιρέσεων χαρακτήρας της αρχής της μη επαναπροώθησης επιβεβαιώνεται σε πολλά από τα Πορίσματα που έχει υιοθετήσει η Εκτελεστική Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες από το 1977²⁰. Επίσης, η Γενική Συνέλευση έχει καλέσει τα κράτη «να σέβονται τη θεμελιώδη αρχή της μη επαναπροώθησης η οποία δεν υπόκειται σε εξαιρέσεις»²¹.

(ii) Άλλα διεθνή κείμενα

13. Η υποχρέωση των κρατών να μην επαναπροωθούν πρόσφυγες προβλέπεται και σε περιφερειακές συμβάσεις, κυρίως στη Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας του 1969 για τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων στην Αφρική²² και στην Αμερικανική Σύμβαση του 1969 για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου²³. Η διάταξη της απαγόρευσης της επαναπροώθησης που αποτυπώνεται στο άρθρο 33 (1) της Σύμβασης του 1951 έχει επίσης μεταφερθεί σε συν-

---

¹⁹ Βλέπε για την υποχρέωση μη επαναπροώθησης του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο Μέρος I Β του παρόντος εγγράφου.

²⁰ Βλέπε για παράδειγμα ανωτέρω υποσημείωση 9 το Πόρισμα Νο. 6 (XXVIII) παρ. (γ) (που επιβεβαιώνει «τη θεμελιώδη σημασία της τήρησης της αρχής της μη επαναπροώθησης - τόσο στα σύνορα όσο και εντός της επικράτειας των Κρατών - για πρόσωπα που έχουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης αν επιστρέψουν στην χώρα καταγωγής τους, ανεξάρτητα από το στοιχείο της τυπικής αναγνώρισής τους ως προσφύγων»), το Πόρισμα Νο. 17 (XXXI) «Προβλήματα Έκδοσης που Αφορούν τους Πρόσφυγες» (1980) παρ. (β) (που επιβεβαιώνει «τον θεμελιώδη χαρακτήρα της γενικά αναγνωρισμένης αρχής της μη επαναπροώθησης»), το Πόρισμα Νο. 25 (XXXIII) «Γενικά» (1982), παρ. (β) (που επιβεβαιώνει «την σημασία των βασικών αρχών της διεθνούς προστασίας και ειδικότερα της αρχής της μη επαναπροώθησης που έχει αποκτήσει σταδιακά χαρακτήρα επιτακτικού κανόνα διεθνούς δικαίου»), το Πόρισμα Νο. 65 (XLI) «Γενικά» (1991) παρ. (β) (που υπογραμμίζει «την πρωταρχική σημασία της μη επαναπροώθησης και του ασύλου ως θεμελιωδών αρχών προστασίας των προσφύγων...»), το Πόρισμα Νο. 68 (XLIII) «Γενικά» (1982), παρ. (f) (που επιβεβαιώνει «την πρωταρχική σημασία των αρχών της μη επαναπροώθησης και του ασύλου για την προστασία των προσφύγων»), το Πόρισμα Νο. 79 (XLVIII), «Γενικά» (1996), παρ. (j) (που επιβεβαιώνει τη «θεμελιώδη σημασία της αρχής της μη επαναπροώθησης»), το Πόρισμα Νο. 81 (XLVIII) βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 14, παρ. (ι) (που αναγνωρίζει «τη θεμελιώδη σημασία της αρχής της μη επαναπροώθησης»), το Πόρισμα Νο. 103 (LVI) «Διεθνής Προστασία συμπεριλαμβανομένων των Μορφών Επικουρικής Προστασίας» (2005), παρ. (m) (με την οποία καλούνται τα κράτη να «σέβονται τη θεμελιώδη αρχή της μη επαναπροώθησης»).

²¹ Βλέπε για παράδειγμα A/RES/51/75, 12.2.1997, παρ. 3, A/RES/52/132, 12.2.1997 στο Προοίμιο παρ. 12.

²² Η Σύμβαση άρχισε να ισχύει στις 20.6.1974. Το άρθρο II (3) ορίζει: «τα συμβαλλόμενα κράτη δεν θα λαμβάνουν μέτρα όπως είναι η απαγόρευση εισόδου, η επαναπροώθηση ή η απέλαση οιαδήποτε προσώπου εξαναγκάζοντάς το να επιστρέψει ή να παραμείνει σε έδαφος όπου η ζωή του, η σωματική του ακεραιότητα ή η ελευθερία του απειλούνται για τους λόγους που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου I [σχετικά με τη δίωξη για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων ή που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του ή τον τόπο συνήθους διαμονής του προκειμένου να αναζητήσει καταφύγιο από εξωτερική επιδρομή, κατοχή, ξένη κυριαρχία, γεγονότα που διαταράσσουν σοβαρά τη δημόσια τάξη]». Για το κείμενο της Σύμβασης βλέπε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36018.html>

²³ Η Σύμβαση άρχισε να ισχύει στις 18.7.1978. Το άρθρο 22 (8) προβλέπει: «Σε καμιά περίπτωση αλλοδαπός δεν απελαύνεται ή επαναπροωθείται σε χώρα, ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για τη χώρα καταγωγής του, εάν σε αυτήν κινδυνεύουν το δικαίωμά του στη ζωή ή η προσωπική του ελευθερία για λόγους φυλής, εθνικότητας, θρησκείας, κοινωνικού καθεστώτος ή πολιτικών πεποιθήσεων». Για το κείμενο της Σύμβασης βλέπε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36510.html>

θήκης έκδοσης²⁴ καθώς και σε αρκετές συμβάσεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου²⁵. Επιπλέον, η αρχή της μη επαναπροώθησης επαναβεβαιώνεται τόσο στη Διακήρυξη της Καρθαγένης του 1984 για τους Πρόσφυγες²⁶ όσο και σε άλλα σημαντικά κείμενα μη δεσμευτικού χαρακτήρα, και ειδικότερα στη Διακήρυξη για το Εδαφικό Άσυλο που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. στις 14.12.1967²⁷.

2. Η απαγόρευση επαναπροώθησης των προσφύγων στο διεθνές εθιμικό δίκαιο

14. Η διάταξη της υπο-παραγράφου (β) της παραγράφου (1) του άρθρου 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου προβλέπει ότι «το διεθνές έθιμο ως απόδειξη σταθερής και

---

²⁴ Στο πλαίσιο της έκδοσης αυτές οι διατάξεις συχνά αποκαλούνται «ρήτρες διάκρισης». Βλέπε για παράδειγμα τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Έκδοσης που άρχισε να ισχύει στις 18.4.1960 (Ν.4166/1961, ΦΕΚ 75, τ. Α'). ([Δεν χωρεί έκδοσις] εάν το καλούμενο προς έκδοσιν μέρος έχει σοβαρούς λόγους να πιστεύει, ότι η αίτησις εκδόσεως, αιτιολογηθείσα δια τινος παραβάσεως του κοινού δικαίου, υπεβλήθη επί τω σκοπώ διώξεως ή κολάσεως ατόμου δια τα φυλετικά, θρησκευτικά ή πολιτικά τούτου φρονήματα ή εθνικά τοιαύτα, ή ότι η θέσις του εν λόγω ατόμου διατρέχει κίνδυνον να επιδεινωθή από τον ένα ή τον έτερον των ως άνω λόγων»). Η διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 4 της Διαμεριακικής Σύμβασης Έκδοσης που άρχισε να ισχύει στις 28.3.1992 προβλέπει ότι «δεν χωρεί έκδοση ... όταν από τις περιστάσεις της υπόθεσης προκύπτει ότι υπάρχει κίνδυνος δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας ή εθνικότητας ή να επιδεινωθεί η θέση του ενδιαφερόμενου για οιονδήποτε από αυτούς τους λόγους». Για το κείμενο της Σύμβασης βλέπε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b38510.html>

²⁵ Βλέπε για παράδειγμα τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 9 της Διεθνούς Σύμβασης του 1979 κατά τη Σύλληψης Ομήρων (Ν. 1688/1987, ΦΕΚ 29, τ. Α') που άρχισε να ισχύει στις 3.6.1983 («Δε θα ικανοποιείται αίτηση έκδοσης του φερόμενου ως δράστη του εγκλήματος που υποβάλλεται δυνάμει της παρούσας Σύμβασης, εάν το κράτος προς το οποίο απευθύνεται αυτή έχει ουσιώδεις λόγους να πιστεύει: α) ότι η αίτηση έκδοσης η σχετική με ένα έγκλημα που προβλέπεται στο άρθρο πρώτο έχει υποβληθεί με σκοπό να διωχθεί ή να τιμωρηθεί ένα πρόσωπο λόγω της φυλής του, της θρησκείας του, της υπηκοότητας του, της εθνικότητας του ή των πολιτικών του πεποιθήσεων»), το άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης του 1997 για την Καταστολή των Βομβιστικών Επιθέσεων (Ν. 3116/2003, ΦΕΚ 48, τ. Α') που άρχισε να ισχύει στις 23.5.2001 («Κανένα σημείο της παρούσας Σύμβασης δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιβάλλει την υποχρέωση έκδοσης ή παροχής αμοιβαίας νομικής συνδρομής, αν το Κράτος Μέρος αποδέκτης του αιτήματος έχει σοβαρούς λόγους να πιστεύει ότι το αίτημα έκδοσης για τα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 2 ή αμοιβαίας νομικής συνδρομής σε σχέση με τα εν λόγω αδικήματα έγινε με σκοπό τη δίωξη ή τιμωρία προσώπου λόγω της φυλής, θρησκείας, υπηκοότητας, εθνικής καταγωγής ή πολιτικής γνώμης του προσώπου αυτού ή ότι η συμμόρφωση με το αίτημα θα έβλαπτε τη θέση του εν λόγω προσώπου για οποιονδήποτε από τους λόγους αυτούς») και τις σχεδόν πανομοιότυπες διατάξεις του άρθρου 15 της Διεθνούς Σύμβασης του 1999 για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (Ν. 3034/2002, ΦΕΚ 168, τ. Α') που άρχισε να ισχύει στις 10.4.2002, του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Καταστολή της Τρομοκρατίας (Ν. 1789/1988, ΦΕΚ 133, τ. Α') που άρχισε να ισχύει στις 4.8.1978, του άρθρου 14 της Δι-Αμερικανικής Σύμβασης κατά της Τρομοκρατίας, που άρχισε να ισχύει στις 7.10.2003 (για το κείμενο της Σύμβασης αυτής βλέπε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3de4cc674.html>).

²⁶ Διακήρυξη της Καρθαγένης της 22.11.1984, Annual Report of the Inter-American Commission on Human Rights, OAS Doc. OEA/Ser.L/V/II.66/doc/10, rev.1 βλέπε σε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36ec.html>

Το Πόρισμα του Τμήματος ΙΙΙ (5) αναφέρει: «για να επαναβεβαιωθεί η σημασία και η έννοια της αρχής της μη επαναπροώθησης (συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εισόδου στα σύνορα) ως ακρογωνιαίος λίθος της διεθνούς προστασίας των προσφύγων». Παρότι η Διακήρυξη δεν είναι νομικά δεσμευτικό κείμενο οι διατάξεις της έχουν ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία πολλών κρατών της Λατινικής Αμερικής.

²⁷ Απόφαση A/RES/2132 (XXII) της 14.12.1967, άρθρο 3 (κανένα από τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παραγράφου 1 του πρώτου άρθρου δεν πρέπει να υπόκειται μέτρα όπως είναι η άρνηση εισόδου στα σύνορα, ή εάν έχει ήδη εισέλθει στο έδαφος του κράτους ασύλου, δεν πρέπει να διατάσσεται σε βάρος του απέλαση ούτε να επαναπροωθείται στα σύνορα εδαφών όπου κινδυνεύει να διωχθεί»). Βλέπε επίσης Απόφαση (67) 14 για το Άσυλο των Προσώπων που Απειλούνται να Διωχθούν, που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 29.6.1967, παράγραφο 2 (με την οποία συστήνεται στις κυβερνήσεις «να διασφαλίζουν [...] ότι κανένα πρόσωπο δεν θα υπόκειται το μέτρο της επαναπροώθησης ή της απέλασης ή της άρνησης εισόδου στη χώρα ασύλου ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο που έχει ως αποτέλεσμα την αναγκαστική επιστροφή του ή την παραμονή του σε έδαφος όπου μπορεί να απειλείται με διωγμό για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτι-

ομοιόμορφης πρακτικής αποδεκτής ως δίκαιο» συγκαταλέγεται στις πηγές του δικαίου που εφαρμόζεται κατά την κρίση διαφορών του διεθνούς δικαίου²⁸. Για να αποτελέσει κάποιος κανόνας διεθνές εθιμικό δίκαιο απαιτούνται δύο στοιχεία: καθιερωμένη κρατική πρακτική και *opinio juris*, δηλαδή η πεποίθηση των κρατών ότι η σχετική πρακτική είναι υποχρεωτική επειδή υπάρχει κανόνας δικαίου που την απαιτεί²⁹.

15. Κατά την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες πληροί τα προαναφερόμενα κριτήρια και επομένως αποτελεί κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου³⁰ η απαγόρευση επαναπροώθησης των προσφύγων, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 33 της Σύμβασης του 1951 και συμπληρώνεται με την υποχρέωση μη επαναπροώθησης του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Άρα, ως κανόνας του διεθνούς εθιμικού δικαίου η απαγόρευση επαναπροώθησης των προσφύγων, δεσμεύει όλα τα κράτη, συμπεριλαμβανομένων των κρατών που δεν είναι συμβαλλόμενα στη Σύμβαση του 1951 και / ή στο Πρωτόκολλο του 1967³¹. Σχετικά, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, σημειώνει μεταξύ άλλων την πρακτική των κρατών που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη στα προαναφερόμενα διεθνή κείμενα προστασίας των προσφύγων και φιλοξενούν μεγάλους αριθμούς προσφύγων, συχνά στις περιπτώσεις μαζικής εισροής³². Επιπλέον, κατά την εκπλήρωση της υποχρέωσης επίβλεψης³³ της εφαρμογής των προαναφερόμενων διεθνών κειμένων η Ύπατη Αρμοστεία παρακολουθεί την κυβερνητική πρακτική κατά την τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης, τόσο στις περιπτώσεις των κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη σ' αυτά τα κείμενα όσο και στις περιπτώσεις των κρατών που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη. Από την εμπειρία της η οργάνωση έχει διαπιστώσει ότι τα κράτη αποδέχονται απλόχερα ως

κρών πεποιθήσεων»). Βλέπε σε Συλλογή Συμβάσεων και Κειμένων Διεθνούς Δικαίου Αναφορικά με τους Πρόσφυγες και τους Εκτοπισμένους Πληθυσμούς, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, σελίδα 70 (τόμος Ι) και σελίδα 32 (τόμος ΙΙ) αντίστοιχα.

²⁸ Βλέπε άρθρο 38 παρ. 1 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, σε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3deb4b9c0.html>

²⁹ Βλέπε τις αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου επί των υποθέσεων: *North Sea Continental Shelf*, 1969 ICJ Reports, page 3, para. 74 (<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4023a4c04.html>),

Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, 1984 ICJ Reports, page 392, para. 77 (<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4023a3034.html>)

³⁰ Βλέπε, UNHCR, *The Principle of Non Refoulement as a Norm of Customary International Law*, Response to the Questions Posed to UNHCR by the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany in cases 2 BvR 1938/93, 2 BvR 1953/93, 2 BvR 1954/93 (βλέπε σε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/437b6db64.html>), UNHCR, *Note on the Principle of Non Refoulement (EU Seminar on the Implementation of the 1995 EU Resolution on Minimum Guarantees for Asylum Procedures)*, 1.11.1997 (σε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/438c6d972.html>). Βλέπε επίσης την απόφαση του Εφετείου της Νέας Ζηλανδίας επί της υπόθεσης *Zaoui v. Attorney General* της 30.9.2004 (No. 2) [2005] 1 NZLR 690, par. 34 («Γενικά πιστεύεται ότι η απαγόρευση της επαναπροώθησης που προβλέπει η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης για το Καθεστώς των Προσφύγων αποτελεί τμήμα του διεθνούς εθιμικού δικαίου, των άγραφων κανόνων του διεθνούς δικαίου που δεσμεύουν όλα τα κράτη, που δημιουργούνται όταν τα κράτη εφαρμόζουν ορισμένες πρακτικές με τρόπο ομοιόμορφο και σταθερό με την πεποίθηση ότι στηρίζονται σε νομική υποχρέωση») και par. 136 («Αντικείμενο της Σύμβασης για το Καθεστώς των Προσφύγων είναι η προστασία των προσφύγων από τη δίωξη και η υποχρέωση της μη επαναπροώθησης είναι θεμελιώδους σημασίας γι' αυτόν το σκοπό. Σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 42 της Σύμβασης δεν επιτρέπεται η διάτυπωση επιφυλάξεων σε αυτήν τη διάταξη και όπως προαναφέρεται (παρ. 34) αποτελεί διεθνές εθιμικό δίκαιο»). Βλέπε επίσης E. Lauterpacht and D. Bethlehem, ανωτέρω υποσημείωση 13, παρ. 193 έως 219, G. Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law*, 2nd edition, Oxford University Press (1996), par. 167-171.

³¹ Σύμφωνα με το διεθνές εθιμικό δίκαιο η απαγόρευση της επαναπροώθησης των προσφύγων εφαρμόζεται επίσης και στους μη ευρωπαϊούς πρόσφυγες στα κράτη που είναι συμβαλλόμενα στη Σύμβαση του 1951 αλλά διατηρούν το γεωγραφικό περιορισμό της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 1 Β της Σύμβασης.

³² Πρόκειται για παράδειγμα για την περίπτωση του Μπαγκλαντές, της Ινδίας, του Πακιστάν και της Ταϊλάνδης

³³ Κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 8 του Καταστατικού της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, στο άρθρο 35 της Σύμβασης του 1951 και του άρθρου ΙΙ του Πρωτοκόλλου του 1967 (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 3).

δεσμευτική την αρχή της μη επαναπροώθησης: τούτο αποδεικνύεται *μεταξύ άλλων* από τις απαντήσεις τους στις παρεμβάσεις των γραφείων της με τις οποίες παρέχουν επεξηγήσεις ή αιτιολογούν τις απελάσεις που εκτέλεσαν ή σχεδίαζαν να εκτελέσουν. Με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνουν σιωπηρά ότι αποδέχονται αυτήν την αρχή³⁴.

16. Στη Διακήρυξη που υιοθετήθηκε κατά την Υπουργική Συνάντηση των κρατών μερών της 12-13 Δεκεμβρίου 2001 και επικυρώθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση του 1951 και/ή στο Πρωτόκολλο του 1967 κράτη αναγνώρισαν «... τη σημασία και την ικανότητα διαρκούς προσαρμογής αυτού του διεθνούς πλαισίου δικαιωμάτων και αρχών συμπεριλαμβανομένης της βάσης του, της θεμελιώδους αρχής της μη επαναπροώθησης της οποίας η εφαρμογή στηρίζεται στο διεθνές εθιμικό δίκαιο»³⁵. Σε περιφερειακό επίπεδο, η αρχή της μη επαναπροώθησης ως διεθνές εθιμικό δίκαιο επαναβεβαιώθηκε στη Διακήρυξη που υιοθέτησαν τα κράτη της Λατινικής Αμερικής που συμμετείχαν στη συνάντηση εορτασμού της 20^{ης} επέτειου της Διακήρυξης της Καρθαγένης του 1984³⁶.

B. Η αρχή της μη επαναπροώθησης στο Διεθνές Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

1. Οι Διεθνείς Συμβάσεις των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

17. Το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου θεσπίζει την υποχρέωση της *μη επαναπροώθησης* που συμπληρώνει τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει τα κράτη δυνάμει της Σύμβασης του 1951, της οποίας η υιοθέτηση προηγήθηκε των σημαντικών συμβάσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ειδικότερα, τα κράτη δεσμεύονται να μην απομακρύνουν κανέναν στα σύνορα εδαφών όπου κινδυνεύει να εκτεθεί σε σοβαρές παραβιάσεις των δικαιω-

---

³⁴ Όπως σημείωσε το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. US)*, Merits, 1986, ICJ Reports, page 14, para. 186 «προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη κανόνων εθιμικού δικαίου το Δικαστήριο θεωρεί επαρκές να είναι η συμπεριφορά των κρατών σύμφωνη με αυτούς τους κανόνες και γενικά οι περιπτώσεις μη τήρησης των κανόνων αυτών από τα κράτη να αντιμετωπίζονται ως παραβίασή τους και όχι ως ένδειξη αναγνώρισης νέου κανόνα δικαίου. Η διαπίστωση για την *prima facie* συμπεριφορά ενός κράτους που δεν είναι σύμφωνη με τον κανόνα εθιμικού δικαίου επιβεβαιώνει και δεν αποδυναμώνει τον κανόνα, ακόμη και όταν στηρίζεται στις εξαιρέσεις ή στη δικαιολογητική βάση του».

³⁵ Διακήρυξη των κρατών μελών στη Σύμβαση του 1951 και / ή στο Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων που υιοθετήθηκε στην Υπουργική Συνάντηση των Συμβαλλομένων Κρατών της 12/13.12.2001, έγγραφο HCR/MMSF/2001/09, 16.1.2002 (βλέπε σε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3d60f5557.html>) παράγραφος 4 του Προοιμίου. Νωρίτερα, η Εκτελεστική Επιτροπή του Προγράμματος του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες παρατήρησε ότι «η αρχή της *μη επαναπροώθησης* ... κατέστη σταδιακά κανόνας του αναγκαστικού διεθνούς δικαίου». Βλέπε Πόρισμα No. 25 (XXVIII) της Εκτελεστικής Επιτροπής, ανωτέρω υποσημείωση 20, παρ. (β). Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 53 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών που άρχισε να ισχύει στις 27.1.1980 (Ν.Δ. 402/194, ΦΕΚ 141, τ. Α') *αναγκαστικός κανών* του γενικού διεθνούς δικαίου είναι κανών δεκτός και ανεγνωρισμένος υπό της διεθνούς κοινότητας των κρατών εν τω συνόλω της ως κανών, εκ του οποίου ουδεμία παρέκκλιση επιτρέπεται και ο οποίος δεν δύναται να τροποποιηθεί ειμή δια νέου του αυτού χαρακτήρος κανόνος του γενικού διεθνούς δικαίου. Σύμφωνα με το άρθρο 64 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 οι αναγκαστικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου υπερισχύουν των διατάξεων των συνθηκών.

³⁶ Διακήρυξη του Μεξικού και Σχέδιο Δράσης για την Ενίσχυση της Διεθνούς Προστασίας των Προσφύγων στη Λατινική Αμερική της 16.11.2004 (βλέπε <http://www.unhcr.org/refworld/docid/424bf6914.html>), παράγραφος 7 του προοιμίου («*Αναγνωρίζοντας* ότι είναι *αναγκαστικός κανών* διεθνούς δικαίου η αρχή της *μη επαναπροώθησης*, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εισόδου στα σύνορα, ο ακρογωνιαίος λίθος της διεθνούς προστασίας που αποτυπώνεται στη Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και στο Συναφές Πρωτόκολλο του 1967, καθώς και στο άρθρο 22 (8) της Αμερικανικής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στο άρθρο 3 της Σύμβασης του 1982 κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας...»). Βλέπε επίσης Τμήμα III (5) της Διακήρυξης της Καρθαγένης του 1984 για τους Πρόσφυγες, ανωτέρω υποσημείωση 26 («... [Η] αρχή [της μη επαναπροώθησης] είναι επιβεβλημένη για τους πρόσφυγες και στο παρόν στάδιο εξέλιξης του διεθνούς δικαίου πρέπει να αναγνωριστεί και να θεωρηθεί ότι είναι κανόνας *αναγκαστικού δικαίου*»).

μάτων του ανθρώπου, ιδίως στην αυθαίρετη στέρηση της ζωής³⁷ ή στα βασανιστήρια ή άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας³⁸.

18. Ρητή απαγόρευση της επαναπροώθησης προβλέπει η διάταξη του άρθρου 3 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας³⁹, η οποία απαγορεύει την απομάκρυνση οιαδήποτε προσώπου στα σύνορα εδαφών όπου για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια.

19. Οι υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα κράτη δυνάμει του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του 1966⁴⁰, όπως έχουν ερμηνευθεί από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, περιλαμβάνουν επίσης την υποχρέωση να μην εκδίδουν, απελαύνουν, επαναπροωθούν ή με οιονδήποτε άλλον τρόπο απομακρύνουν οιονδήποτε από το έδαφός τους, όταν για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι στη χώρα προορισμού είτε σε οιαδήποτε άλλη χώρα προς την οποία μπορεί να απομακρυνθεί περαιτέρω ο ενδιαφερόμενος υπάρχει πραγματικός κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης, όπως είναι η προσβολή του δικαιώματος της ζωής (που προστατεύει το άρθρο 6) και η έκθεση σε βασανιστήρια ή άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία (που προβλέπει το άρθρο 7) του Συμφώνου⁴¹. Η απαγόρευση επαναπροώθησης σε κίνδυνο σοβαρών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ιδίως σε βασανιστήρια και άλλες μορφές κακομεταχείρισης προβλέπεται ρητά και σε περιφερειακές συμβάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁴².

³⁷ Το δικαίωμα στη ζωή εγγυώνται για παράδειγμα οι διατάξεις των άρθρων 6 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, 4 του Αμερικανικού Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και 4 του Αφρικανικού Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Δικαιωμάτων των Λαών (Χάρτης της Banjul).

³⁸ Το δικαίωμα να μην υποβάλλεται κανείς σε βασανιστήρια εγγυώνται η διάταξη του άρθρου 1 της Σύμβασης του 1984 κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Η διάταξη του άρθρου 16 της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων απαγορεύει άλλες πράξεις σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Την απαγόρευση των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας εγγυάται η διάταξη του άρθρου 7 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων καθώς και διατάξεις περιφερειακών συμβάσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως για παράδειγμα το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το άρθρο 5 παρ. 2 του Αμερικανικού Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή το άρθρο 5 του Χάρτη της Banjul.

³⁹ Άρχισε να ισχύει στις 26 Ιουνίου 1987. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 1782/1988, ΦΕΚ 116, τ. Α'.

⁴⁰ Άρχισε να ισχύει στις 23 Μαρτίου 1976. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 2462/1997, ΦΕΚ 25, τ. Α'.

⁴¹ Για το πεδίο εφαρμογής των υποχρεώσεων που ιδρύει η διάταξη του άρθρου 7 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων βλέπε το *Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Νο. 20: Άρθρο 7 (Απαγόρευση βασανιστηρίων ή άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας)*, 10.3.1992, UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.7, para. 9 («τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να μην εκθέτουν τους πολίτες στον κίνδυνο βασανιστηρίων ή άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας απομακρύνοντας τους με σε άλλη χώρα με τη διαδικασία της έκδοσης, της απέλασης ή της επαναπροώθησης») και το *Γενικό Σχόλιο Νο. 31 για τη Φύση των Γενικών Νομικών Υποχρεώσεων των συμβαλλομένων στο Σύμφωνο κρατών*, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add/13, 21.4.2004, para. 12. Επίσης, στο *Γενικό Σχόλιο Νο. 6 (2005) για τη Μεταχείριση των Ασυνόδευτων και των Χωρισμένων από την Οικογένειά τους Παιδιών που βρίσκονται Εκτός της Χώρας καταγωγής τους*, UN Doc. CRC/GC/2005/6, 3.6.2005 η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού προβλέπει ότι τα κράτη «οφείλουν να μην απελαύνουν κανένα παιδί σε χώρα όπου για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι υπάρχει πραγματικός κίνδυνος να υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη, όπως για παράδειγμα βλάβη της μορφής που παραβιάζει τα δικαιώματα που προστατεύουν τα άρθρα 6 (δικαίωμα στη ζωή) και 37 (δικαίωμα να μην υποβάλλεται κανείς σε βασανιστήρια ή άλλους τρόπους σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας) της Σύμβασης» (παράγραφος 27).

⁴² Βλέπε για παράδειγμα τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σύμφωνα με την οποία η μη επαναπροώθηση αποτελεί εγγενή υποχρέωση που τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση κράτη αναλαμβάνουν δυνάμει του άρθρου 3 της Σύμβασης στις περιπτώσεις όπου είναι πραγματικός ο κίνδυνος έκθεσης προσώπου σε βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, ειδικότερα την απόφαση επί της υπόθεσης *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, και τις μεταγενέστερες αποφάσεις συμπεριλαμβανομένων όσων εκδόθηκαν επί των υποθέσεων *Cruz Varas κατά Σουηδίας*, *Vilvarajah et al. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, *Chahal κατά*

20. Η απαγόρευση της επαναπροώθησης σε χώρα όπου ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο ανεπανόρθωτης βλάβης, όπως είναι οι παραβιάσεις του δικαιώματος στη ζωή ή του δικαιώματος να μην υπόκειται βασανιστήρια ή άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία εκτείνεται σε καθέναν που υπάγεται στη δικαιοδοσία του ενδιαφερόμενου κράτους ή που βρίσκεται στην επικράτειά του, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων⁴³ και εφαρμόζεται αναφορικά με τη χώρα στην οποία απομακρύνεται ή με οιαδήποτε άλλη χώρα στην οποία μπορεί να απομακρυνθεί εν συνεχεία ο ενδιαφερόμενος⁴⁴. Η απαγόρευση αυτή είναι ανεπίδεκτη εξαιρέσεων και εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση⁴⁵, συμπεριλαμβανομένων του πλαισίου της καταπολέμησης της τρομοκρατίας⁴⁶ και των εμπόλεμων καταστάσεων⁴⁷.

Ηνωμένου Βασιλείου, Ahmed κατά Αυστρίας, T.I. κατά Ηνωμένου Βασιλείου. Για την Αμερική βλέπε για παράδειγμα το άρθρο 22 παρ. 8 της Σύμβασης του 1969 για Δικαιώματα του Ανθρώπου («σε καμιά περίπτωση δεν απελευνεται ούτε απομακρύνεται αλλοδαπός στα σύνορα εδαφών, ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για τη χώρα καταγωγής του, όπου κινδυνεύει να παραβιαστεί το δικαίωμά του στη ζωή ή στην προσωπική ελευθερία για λόγους φυλής, εθνικότητας, θρησκείας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων») ή το άρθρο 13 παρ. 4 της Δι-Αμερικανικής Σύμβασης για την Πρόληψη και την Τιμωρία των Βασανιστηρίων («δεν χωρεί έκδοση ούτε απομακρύνεται ο ενδιαφερόμενος όταν για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι στο εκζητούν κράτος θα κινδυνεύσει η ζωή του και θα υποστεί βασανιστήρια ή άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική τιμωρία ή ότι θα δικάσει από ειδικό ή ad hoc δικαστήριο»).

⁴³ Για τα συμβαλλόμενα στο Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων κράτη τη θέση αυτή έχει υιοθετήσει ρητά η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο *Γενικό Σχόλιο Νο. 31*, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 41, παράγραφο 10 («... [η] απόλαυση των δικαιωμάτων του Συμφώνου δεν περιορίζεται στους πολίτες των συμβαλλομένων κρατών αλλά αφορά όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους ή το καθεστώς τους ως ανιθαγενών, όπως είναι οι αιτούντες άσυλο, οι πρόσφυγες, οι μετανάστες εργαζόμενοι και άλλα πρόσωπα που μπορεί να βρίσκονται ή να υπάγονται στη δικαιοδοσία του συμβαλλόμενου κράτους...»). Βλέπε επίσης ανωτέρω στο Μέρος II Β.

⁴⁴ Βλέπε, Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Γενικό Σχόλιο Νο. 31*, ανωτέρω υποσημείωση 41, παράγραφο 12. Επίσης, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 41.

⁴⁵ Βλέπε για παράδειγμα Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Γενικό Σχόλιο Νο. 29 για την Κατάσταση Ανάγκης (άρθρο 4)*, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31.8.2001, para. 11 – Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Concluding Observations / Comments on Canada*, UN Doc CCPR/C/CAN/CO/5, 2.11.2005, para. 15, Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων, απόφαση επί της υπόθεσης *Gorki Ernesto Tapia Paez κατά Σουηδίας*, UN Doc. CAT/C/18/D/39/1996, 28.4.1997, para. 14.5. Για παράδειγμα, στην απόφαση επί της υπόθεσης *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επιβεβαίωσε την απόλυτη φύση της απαγόρευσης της επαναπροώθησης σε κίνδυνο βασανιστηρίων και άλλων τρόπων κακομεταχείρισης.

⁴⁶ Βλέπε για παράδειγμα την απόφαση της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων επί της υπόθεσης *Agiza κατά Σουηδίας*, UN Doc. CAT/C/34/D/233/2003, 20.5.2005, την απόφαση της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί της υπόθεσης *Alzery κατά Σουηδίας*, UN Doc. CCPR/C/88/D/1416/2005, 10.11.2006. Inter-American Commission on Human Rights, *Report on the Situation of Human Rights of Asylum Seekers within the Canadian Refugee Determination System*, 28.2.2000, para. 154. Βλέπε επίσης Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, Resolution 2005/80 of 21.4.2005 on *Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism*, Συμβούλιο Ασφαλείας, Resolutions 1456 (2003) of 20.1.2003, 1535 (2004) of 26.3.2004, 1624 (2004) of 14.9.2004 και *Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism* (annex to General Assembly Resolution 49/60 of 9.12.1994), *Declaration to Supplement the 1994 Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism* (annex to General Assembly Resolution 51/210 of 17.12.1996), the World Summit Outcome (General Assembly Resolution 60/1 of 16.9.2005) and the Plan of Action annexed to the *United Nations Global Counter-Terrorism Strategy* adopted by the General Assembly on 8.9.2006 (A/RES/60/288).

⁴⁷ Το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν παύει να ισχύει στις περιπτώσεις των ένοπλων συρράξεων εκτός εάν πρόκειται για περιπτώσεις όπου το κράτος αποκλίνει από τις υποχρεώσεις του σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της διεθνούς σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου (για παράδειγμα άρθρο 4 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων). Προκειμένου να καθοριστεί μια παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου πρέπει να ληφθεί υπόψη το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, το οποίο εφαρμόζεται ως *lex specialis* σε σχέση με το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις περιπτώσεις των ένοπλων συγκρούσεων. Τούτο επιβεβαιώθηκε μεταξύ άλλων από το Διεθνές Δικαστήριο στην *Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 8.7.1996, para. 25 και στην απόφαση της 19.12.2005 επί της υπόθεσης *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, paras. 215-219. Βλέπε για παράδειγμα, *Concluding Observations of the Human Rights Committee, United States of America*, UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, 15.9.2006, para. 10,

2. Η υποχρέωση μη επαναπροώθησης του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο του διεθνούς εθιμικού δικαίου

21. Η απαγόρευση των βασανιστηρίων αποτελεί επίσης κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου που μάλιστα είναι κανόνας *αναγκαστικού δικαίου* ή *jus cogens*⁴⁸. Περιλαμβάνει ως θεμελιώδες και εγγενές συστατικό την απαγόρευση επαναπροώθησης σε κίνδυνο βασανιστηρίων και άρα επιβάλλει την απόλυτη απαγόρευση οιασδήποτε μορφής αναγκαστικής επιστροφής σε κίνδυνο βασανιστηρίων, που δεσμεύει όλα τα κράτη, συμπεριλαμβανομένων των κρατών που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη στα σχετικά διεθνή κείμενα. Διεθνές εθιμικό δίκαιο είναι και η απαγόρευση της αυθαίρετης στέρησης της ζωής, που περιλαμβάνει επίσης την εγγενή υποχρέωση μη απομάκρυνσης οιασδήποτε προσώπου σε χώρα όπου πράγματι κινδυνεύει να υποστεί παρόμοια μεταχείριση⁴⁹. Η απαγόρευση επαναπροώθησης σε κίνδυνο σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, όπως κωδικοποιείται σε διεθνή καθώς και σε περιφερειακά κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου τείνει πλέον να καταστεί διεθνές εθιμικό δίκαιο, τουλάχιστον σε περιφερειακό επίπεδο⁵⁰.

22. Σύμφωνα με τις προαναφερόμενες υποχρεώσεις τα κράτη οφείλουν να διασφαλίζουν, πριν την εκτέλεση του μέτρου της απομάκρυνσης, ότι ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός που απομακρύνεται από την επικράτειά τους ή από τη δικαιοδοσία τους δεν θα εκτεθεί σε κίνδυνο σοβαρών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι οι προαναφερόμενες. Όταν υπάρχει παρόμοιος κίνδυνος, το κράτος οφείλει να μην τον εξαναγκάσει να απομακρυνθεί από την επικράτειά του.

Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Γενικό Σχόλιο No. 31, ανωτέρω υποσημείωση 41, παρ. 11, βλέπε επίσης Conclusions and recommendations of the Committee Against Torture concerning the second periodic report of the United States of America, UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, 25.7.2006, παρ. 14.

⁴⁸ Βλέπε για παράδειγμα Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Γενικό Σχόλιο No. 29: Άρθρο 4. Παρέκκλιση στις περιπτώσεις της έκτακτης ανάγκης, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31.8.2001, παρ. 11 («η απαγόρευση παρέκκλισης από την εφαρμογή κάποιων διατάξεων της Σύμβασης, όπως ορίζεται στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 4, με την έννοια ότι είναι ανεπίδεκτες εξαιρέσεων, πρέπει να ερμηνεύεται εν μέρει ως διαπίστωση του Συμφώνου για τον χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου κάποιων διατάξεων που εγγυώνται θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύει το Σύμφωνο», για παράδειγμα τα δικαιώματα που προστατεύουν οι διατάξεις των άρθρων 6 και 7 του Συμφώνου). Βλέπε επίσης τις αποφάσεις του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία σε *Prosecutor v. Delalic and others*, Trial Chamber, Judgment 10.12.1998, paras. 134 – 164, *Prosecutor v. Furundzija*, Trial Chamber, Judgment 22.2.2001, para. 466. Βλέπε επίσης την απόφαση του House of Lords στην υπόθεση *Pinochet Ugarte, re* [1999] 2 All ER 97, paras. 108-109. Βλέπε επίσης *Filagirta c. Pena Irala*, 630 F.2d876 (2d.Cir.1980).

⁴⁹ Βλέπε Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Γενικό Σχόλιο No. 24: Θέματα για τις επιφυλάξεις που διατυπώνουν τα συμβαλλόμενα κράτη κατά την κύρωση ή την προσχώρηση στο Σύμφωνο και στα Προαιρετικά Πρωτόκολλα ή για τις επιφυλάξεις που διατυπώνουν δυνάμει του άρθρου 41 του Συμφώνου, UN Doc. CCPR/C/21/Reb.1/Add.6, 4.11.1994, para. 8 («... [Διατάξεις] του Συμφώνου που αποτελούν διεθνές εθιμικό δίκαιο (και *a fortiori* διατάξεις αναγκαστικού δικαίου) δεν είναι δεκτικές επιφυλάξεων. Έτσι, τα κράτη δεν μπορούν να διατυπώσουν επιφύλαξη για τη δυνατότητα να ασκούν εξουσία που συνίσταται στα βασανιστήρια, στην κακομεταχείριση ή στην επιβολή σκληρών, απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή στην αυθαίρετη στέρηση της ζωής των πολιτών»).

⁵⁰ Βλέπε για παράδειγμα τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υποσημείωση 42. Βλέπε επίσης τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 19 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα C 364, («2. Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση») και την παράγραφο 13 του Προοιμίου της Απόφασης – Πλαισίου του Συμβουλίου της 13.6.2002 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών, 2002/584/ΔΕΥ, Επίσημη Εφημερίδα L 190 της 18/07/2002 («Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση»).

II. Εξω-εδαφική εφαρμογή της αρχής της μη επαναπροώθησης στο πλαίσιο της Σύμβασης του 1951 και/ή στο Πρωτόκολλο του 1967

23. Στη συνέχεια της παρούσας γνωμοδότησης εξετάζεται το εδαφικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 υπό το φως των κριτηρίων του διεθνούς δικαίου για την ερμηνεία των συνθηκών. Σύμφωνα με τους σχετικούς κανόνες, όπως αποτυπώνονται στη Σύμβαση της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών⁵¹, η έννοια μιας διάταξης διεθνούς συνθήκης πρέπει να καθορίζεται εξετάζοντας τη συνήθη έννοια των όρων που περιλαμβάνει, υπό το φως του περιεχομένου, του σκοπού και του αντικειμένου της συνθήκης⁵². Κατά την ερμηνεία της συνθήκης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η μεταγενέστερη πρακτική των κρατών κατά την εφαρμογή της συνθήκης καθώς και οι σχετικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου⁵³.

24. Για τους λόγους που αναφέρονται στη συνέχεια η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εκφράζει την άποψη ότι είναι σαφείς ο σκοπός, το αντικείμενο και η έννοια του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 που ιδρύει την υποχρέωση της απαγόρευσης επιστροφής του πρόσφυγα ή του αιτούντα άσυλο σε χώρα όπου κινδυνεύει να διωχθεί ή να υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη, και εφαρμόζεται όπου το κράτος ασκεί δικαιοδοσία, συμπεριλαμβανομένων των συνόρων, της ανοικτής θάλασσας ή του εδάφους άλλου κράτους⁵⁴.

A. Πεδίο *ratione loci* του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951: συνήθης έννοια, πλαίσιο, σκοπός και αντικείμενο της Σύμβασης

25. Όπως προαναφέρθηκε η παρούσα γνωμοδότηση επικεντρώνεται στο εδαφικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης της μη επαναπροώθησης του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951. Σύμφωνα με τον πρωταρχικό κανόνα ερμηνείας των συνθηκών που αποτυπώνεται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 31 της Σύμβασης της Βιέννης του 1951 είναι αναγκαίο να εξεταστεί κατ' αρχήν η συνήθης έννοια των όρων του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο καθώς και το σκοπό και το αντικείμενο της σύμβασης της οποίας αποτελεί μέρος.

---

⁵¹ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 35. Γενικά θεωρείται ότι η Σύμβαση της Βιέννης του 1969 αποτυπώνει κανόνες διεθνούς εθιμικού δικαίου.

⁵² Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 31 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών μεταξύ των Κρατών (Ν.Δ. 402/1974, ΦΕΚ 141, .τ Α') ορίζει «Η συνθήκη δέον να ερμηνεύηται καλή τη πίστει, συμφώνως προς την συνήθη έννοιαν ήτις δίδεται εις τους όρους της συνθήκης, εν τω συνόλω αυτών και υπό το φώς του αντικειμένου και του σκοπού της».

⁵³ Η διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 31 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών μεταξύ των Κρατών προβλέπει ότι για την ερμηνεία μιας συνθήκης: «...Ομού μετά του συνόλου της συνθήκης δέον να λαμβάνωνται υπ' όψιν: ... (β) Πάσα μεταγενεστέρα πρακτική ακολουθηθείσα υπό των συμβαλλομένων μερών κατά την εφαρμογήν της συνθήκης, η οποία συνιστά συμφωνίαν αυτών ως προς την ερμηνείαν ταύτης. (γ) Άπαντες οι σχετικοί κανόνες του Διεθνούς Δικαίου οι εφαρμοζόμενοι εις τας μεταξύ των συμβαλλομένων μερών σχέσεις».

⁵⁴ Με μια απόφαση όπου αντιμετώπισε μεταξύ άλλων το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 33 παρ. 1 της Σύμβασης του 1951 στην περίπτωση επιστροφής στην Αιτή πολιτών τους οποίους αναχαίτισε η Ακτοφυλακή των ΗΠΑ στην ανοικτή θάλασσα το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ έκρινε ότι το άρθρο 33 παρ. 1 της Σύμβασης εφαρμόζεται μόνον σε όσους βρίσκονται στην επικράτεια των ΗΠΑ. ([Sale, Acting Commissioner, Immigration and Naturalization Service, et al, Petitioners v. Haitian Centers Council, Inc., et. Al.](#), 509 US 155 (1993)). Για τους λόγους που εκτίθενται στην παρούσα γνωμοδότηση η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες πιστεύει ότι η άποψη της πλειοψηφίας στην απόφαση *Sale* δεν υιοθετεί το προσήκον πεδίο εφαρμογής της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951. Βλέπε επίσης, [Inter-American Commission on Human Rights in The Haitian Centre for Human Rights et al v. United States](#), ανωτέρω υποσημείωση 42, par. 157 («...η Επιτροπή συμφωνεί με την άποψη που εξέφρασε η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες με την Amicus Curiae παρέμβαση και με το επιχείρημα που προέβαλε ενώπιον του Δικαστηρίου σύμφωνα με το οποίο δεν περιορίζεται γεωγραφικά η εφαρμογή του άρθρου 33»).

26. Η υποχρέωση που ιδρύει το άρθρο 33 (1) της Σύμβασης του 1951 υπόκειται σε γεωγραφικό περιορισμό μόνον όσον αφορά στη χώρα όπου απαγορεύεται να απομακρυνθεί ο πρόσφυγας όχι όσον αφορά στη χώρα από την οποία απομακρύνεται. Η εξω-εδαφική εφαρμογή της υποχρέωσης μη επαναπροώθησης κατά το άρθρο 33 (1) προκύπτει σαφώς από το κείμενο της διάταξης, που προβλέπει απλή απαγόρευση: «Ουδεμία συμβαλλομένη χώρα θα απελαύνη ή θα επαναπροωθή (*refouler*), καθ' οιονδήποτε τρόπον, πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών απειλούνται ...».

27. Η συνήθης έννοια της «επαναπροώθησης» είναι «επιστροφή» ή «μεταφορά ή αποστολή ή επαναπροώθηση στον προηγούμενο ή προσήκοντα τόπο»⁵⁵. Στην αγγλική γλώσσα η λέξη «επαναπροωθή» σημαίνει «απωθεί», «αποκρούει» ή «οδηγεί πίσω»⁵⁶. Είναι δύσκολο να αντιληφθεί κανείς ότι αυτές οι λέξεις περιορίζονται στους πρόσφυγες που έχουν ήδη εισέλθει στην επικράτεια του συμβαλλόμενου κράτους. Η συνήθης έννοια των όρων «απελαύνη» και «επαναπροωθή» δεν υποστηρίζει την ερμηνεία σύμφωνα με την οποία το πεδίο εφαρμογής της προαναφερόμενης διάταξης περιορίζεται στο έδαφος του ενδιαφερόμενου κράτους. Εξάλλου, από τα πρακτικά της υιοθέτησης της Σύμβασης του 1951 δεν προκύπτει η βούληση των συντακτών της να περιορίσουν την εδαφική εφαρμογή της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 33⁵⁷.

28. Από την ανάλυση του κειμένου του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 προκύπτει ότι το πεδίο εφαρμογής της διάταξης της μη επαναπροώθησης του άρθρου 33 (1) δεν περιορίζεται στο έδαφος του ενδιαφερόμενου κράτους. Κατά την άποψη της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες είναι αντίθετη με τη σαφή διατύπωση και των δύο παραγράφων του άρθρου 33 της Σύμβασης που ρυθμίζουν δύο διαφορετικές καταστάσεις⁵⁸ η ερμηνεία σύμφωνα με την οποία η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης εφαρμόζεται μόνο στους πρόσφυγες

⁵⁵ Βλέπε Merriam-Webster Online Dictionary, 10th edition, σε <http://www.merriam-webster.com/>.

⁵⁶ Τη θέση αυτή υποστήριξε η πλειοψηφία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ στην απόφαση επί της υπόθεσης *Sale*, ανωτέρω υποσημείωση 54, (παρ. 181), που όμως έκρινε ότι «επιστροφή» σημαίνει την αμυντική πράξη αντίστασης ή αποκλεισμού στα σύνορα και όχι την πράξη με την οποία κάποιος μεταφέρεται σε συγκεκριμένο περιορισμό» (παράγραφος 182) και ότι «... επειδή δεν μπορεί να ερμηνευθεί ευλόγως ότι το κείμενο του άρθρου 33 αναφέρεται σε πράξεις του κράτους έναντι των αλλοδαπών που βρίσκονται εκτός της επικράτειάς του, δεν μπορεί να τις απαγορεύσει» (παράγραφος 183). Όπως σημείωσε ο δικαστής Blackmun στη μειοψηφούσα άποψή του στην απόφαση *Sale*, ανωτέρω υποσημείωση 54 «η προβληματική ερμηνεία (*refouler* ή επαναπροωθή σημαίνει οδηγώ πίσω ή απωθώ, επομένως «επιστρέφω» σημαίνει μόνον αποκλείω στα σύνορα και άρα δεν εφαρμόζεται η Σύμβαση) δεν δικαιολογεί την απόκλιση από τη συνήθη έννοια του όρου. Η γραμματική διατύπωση της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης είναι σαφής και ανεξάρτητα από το λειτουργικό όρο, εάν δηλαδή είναι «επαναπροωθή» ή «επιστρέφω», απαγορεύει τις πράξεις της κυβέρνησης» (παράγραφοι 192 και 193 της απόφασης).

⁵⁷ Για να στηρίξει τη θέση της σύμφωνα με την οποία το άρθρο 33 παρ. 1 της Σύμβασης δεν εφαρμόζεται εκτός του εδάφους του κράτους ασύλου η πλειοψηφία του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση *Sale* (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 54) επικαλέστηκε τις δηλώσεις κάποιων πληρεξουσίων που συμμετείχαν στη σύνταξη της Σύμβασης του 1951. Όμως, οι δηλώσεις αυτές αφορούν στις ανησυχίες που εκφράστηκαν για την ενδεχόμενη υποχρέωση χορήγησης ασύλου σε μεγάλους αριθμούς προσφύγων που φθάνουν στη χώρα υποδοχής στις περιπτώσεις της μαζικής εισροής. Κατά την άποψη της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες αυτά τα τμήματα της ιστορίας των διαπραγματεύσεων για την υιοθέτηση της Σύμβασης του 1951 δεν οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι συντάκτες της Σύμβασης συμφώνησαν για τον έμμεσο περιορισμό της εδαφικής εφαρμογής της αρχής της μη επαναπροώθησης, όπως ορίζεται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης. Βλέπε επίσης, UNHCR, *The Principle of Non Refoulement as a Norm of Customary International Law*, ανωτέρω υποσημείωση 30.

⁵⁸ Βλέπε επίσης τη μειοψηφία του δικαστή Blackmun J., στην απόφαση *Sale*, ανωτέρω υποσημείωση 54, παρ. 194 («εκτός από το γεγονός ότι αποτελεί 'παράλογη ανωμαλία' η δυνατότητα του κράτους να 'απελαύνη ή να επαναπροωθή' ένα μικρό αριθμό προσφύγων που βρίσκονται στο έδαφός του αλλά δεν μπορεί να σταματήσει και να απομακρύνει πρόσφυγες που βρίσκονται εκτός της επικράτειάς του εκφράζει ακριβώς το αντικείμενο και το σκοπό της Σύμβασης. Η μη επιστροφή είναι ο κανόνας: η μόνη εξαίρεση (που δεν εφαρμόζεται ούτε αναφέρθηκε εν προκειμένω) είναι η δυνατότητα του κράτους να απελάσει ή να επαναπροωθήσει τον πρόσφυγα που αποτελεί απειλή για το έθνος σε μια μη ασφαλή χώρα. 'Τίποτε δεν αποδεικνύει' η τελεολογική παρατήρηση σύμφωνα με την οποία μόνον ο πρόσφυγας που ήδη βρίσκεται στο έδαφος μιας χώρας ασύλου αποτελεί κίνδυνο»).

που βρίσκονται στην επικράτεια του κράτους ασύλου επειδή η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 33 που προβλέπει τις περιπτώσεις απόκλισης από την αρχή της *μη επαναπροώθησης* εφαρμόζεται μόνο στους πρόσφυγες που αποτελούν κίνδυνο για την ασφάλεια ή την κοινότητα της χώρας όπου βρίσκονται⁵⁹. Σχετικά υπογραμμίζεται ότι από τη σαφήνεια του πεδίου της εδαφικής εφαρμογής άλλων διατάξεων της Σύμβασης⁶⁰ προκύπτει ότι όπου οι συντάκτες της επεδίωξαν την εφαρμογή μιας ειδικότερης διάταξης μόνο σε όσους βρίσκονται στο έδαφος των συμβαλλομένων κρατών επέλεξαν διατύπωση που δεν καταλείπει αμφιβολίες για τη βούλησή τους.

29. Περαιτέρω, είναι θεμελιωδώς αντίθετη με τον ανθρωπιστικό σκοπό και αντικείμενο της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 κάθε ερμηνεία που υποστηρίζει ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 δεν αφορά μέτρα με τα οποία ένα κράτος, ενεργώντας εκτός της επικρατειάς του, απελαύνει ή καθ' οιονδήποτε τρόπον επαναπροωθεί πρόσφυγες σε χώρα όπου κινδυνεύουν να διωχθούν. Σε αυτό το πλαίσιο, υπενθυμίζονται οι δύο πρώτοι παράγραφοι του Προοιμίου της Σύμβασης του 1951:

«Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη, έχοντα υπ' όψιν ότι ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και η Παγκόσμιος Διακήρυξις των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εγκριθείσα υπό της Γενικής Συνελεύσεως την 10^{ην} Δεκεμβρίου 1948, επεβεβαίωσαν την αρχήν ότι δέον όπως οι άνθρωποι απολαύουν των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών άνευ διακρίσεως τινός⁶¹,

Έχοντα υπ' όψιν ότι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει επανειλημμένως εκδηλώσει το ζήτηρόν αυτού ενδιαφέρον δια τους πρόσφυγας και προσεπάθησεν όπως τοις εξασφαλίση την ευρύτεραν δυνατήν άσκησιν των θεμελιωδών τούτων δικαιωμάτων και ελευθεριών».

30. Η ενδεδειγμένη εξέταση των *προπαρασκευαστικών εργασιών*⁶² επιβεβαιώνει τον κυρίαρχο ανθρωπιστικό σκοπό και αντικείμενο της Σύμβασης και αναδεικνύει ότι η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 33 που *απαγορεύει την επαναπροώθηση* αφορά κάθε πράξη ή παράλειψη του συμβαλλόμενου κράτους που έχει ως συνέπεια την επιστροφή του πρόσφυγα στα σύνορα εδαφών όπου κινδυνεύει να αντιμετωπίσει δίωξη ή κίνδυνο που απειλεί τη ζωή του ή την ελευθερία του. Για παράδειγμα, στις εργασίες υιοθέτησης της Σύμβασης του 1951 ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ δήλωσε στο από 3.1.1950 Μνημόνιο προς την Ad Hoc Επιτροπή για την Ανιθαγένεια και τα Συναφή Προβλήματα ότι «η επιστροφή του πρόσφυγα στα σύνορα της χώρας όπου απειλού-

⁵⁹ Βλέπε, *Sale*, ανωτέρω υποσημείωση 54, παρ. 179-180.

⁶⁰ Για παράδειγμα οι διατάξεις των άρθρων 2, 4 και 27 προβλέπουν την απλή παρουσία του πρόσφυγα στη χώρα υποδοχής, ενώ οι διατάξεις των άρθρων 18, 26 και 32 εφαρμόζονται στους «νομίμως ευρισκομένους πρόσφυγας» στο έδαφος του συμβαλλόμενου κράτους και οι διατάξεις των άρθρων 15, 17 παρ. 1, 19, 21, 23, 24 και 28 εφαρμόζονται στους «νομίμως διαμένοντες» στη χώρα ασύλου πρόσφυγες.

⁶¹ Ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυάται η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Απόφαση Γενικής Συνέλευσης 217 Α (III), UN Doc A/810/ σε 71 (1948) είναι το δικαίωμα «κάθε προσώπου που καταδιώκεται να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες» (άρθρο 14).

⁶² Σύμφωνα με το άρθρο 32 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών μεταξύ των Κρατών, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 36, «Δύναται να γίνη προσφυγή εις συμπληρωματικά μέσα ερμηνείας, περιλαμβανομένων των προπαρασκευαστικών της συνθήκης εργασιών και των περιπτώσεων υφ' ας συνήφθη αυτή, προκειμένου να επιβεβαιωθή η έννοια η προκύπτουσα εκ της εφαρμογής του άρθρου 31, ή προκειμένου να προσδιορισθή η έννοια, εν περιπτώσει καθ' ην η κατά το άρθρον 31 ερμηνεία: (α) αφήνει την έννοιαν ασαφή ή αφανή, (β) οδηγεί εις αποτέλεσμα, το οποίον τυγχάνει προδήλως άτοπον ή παράλογον». Σύμφωνα με γενικά παραδεδομένη αρχή δεν είναι αναγκαία και δεν ενθαρρύνεται η προσφυγή στα συμπληρωματικά μέσα ερμηνείας στις περιπτώσεις όπου η έννοια μιας συνθήκης είναι σαφής από το κείμενό της υπό το φως του αντικειμένου και του σκοπού της. Βλέπε για παράδειγμα, Διεθνές Δικαστήριο, [Interpretation of the Treaty of Lausanne](#), P.C.I.J., Ser. B, No. 12 (1925) στην παράγραφο 25 (), [The Lotus Case](#), P.C.I.J., Ser. A, No. 10 (1927), στην παράγραφο 16, [Admission to the United Nations Case](#), 1950, ICJ Reports 8. Έτσι, παρότι η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες θεωρεί ότι η προσφυγή στην ιστορία της σύσταξης του άρθρου 33 παρ. 1 της Σύμβασης δεν είναι αναγκαία δεδομένης της σαφήνειας της γραμματικής διατύπωσης αυτής της διάταξης, οι *προπαρασκευαστικές εργασίες* παρουσιάζουν ενδιαφέρον στο μέτρο που συμβάλλουν στη διευκρίνιση του περιεχομένου, του κειμένου και του πεδίου εφαρμογής της.

νται η ζωή του ή η ελευθερία του ... ισοδυναμεί με παράδοσή του στους διώκτες του»⁶³. Στις συζητήσεις της Επιτροπής, ο αντιπρόσωπος των Η.Π.Α. υποστήριξε σθεναρά ότι:

«λίγο πολύ είναι ίδιο το πρόβλημα είτε πρόκειται για το κλείσιμο των συνόρων στους πρόσφυγες που αιτήθηκαν την εισδοχή στη χώρα ασύλου, είτε για την επιστροφή τους αφού διέσχισαν τα σύνορα ή ακόμα για την απέλασή τους αφού επετράπη η διαμονή τους στην επικράτεια [της χώρας ασύλου]. Σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της εισόδου και της παραμονής του πρόσφυγα, αυτός δεν πρέπει να απομακρυνθεί στη χώρα όπου απειλούνται η ζωή του ή η ελευθερία του»⁶⁴.

31. Ο ίδιος αντιπρόσωπος πρότεινε να αντικατασταθούν οι λέξεις «να μην απομακρύνει» με την έκφραση «αναλαμβάνει την υποχρέωση να μην απελαύνει ή επαναπροωθή» προκειμένου να μην καταλείπεται αμφιβολία για την εφαρμογή της αρχής της μη επαναπροώθησης στους πρόσφυγες ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της διαμονής τους στη χώρα ασύλου⁶⁵. Η τροποποίηση αυτή αποτέλεσε τελικώς τη βάση για την οριστική διατύπωση του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 με τις λέξεις «απελαύνει ή επαναπροωθή». Είναι αξιοσημείωτο ότι ο πρόεδρος της Ad Hoc Επιτροπής διέκοψε τη συζήτηση παρατηρώντας ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη συμφώνησαν επί της αρχής σύμφωνα με την οποία δεν πρέπει να επιστρέφονται στους θύτες τους οι πρόσφυγες που διαφεύγουν τη δίωξη λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας ή των πολιτικών τους πεποιθήσεων⁶⁶.

B. Εξω-εδαφική εφαρμογή του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951: η μεταγενέστερη κρατική πρακτική και οι σχετικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου

32. Κατά τον καθορισμό του εδαφικού πεδίου εφαρμογής του άρθρου 33 παρ. 1 της Σύμβασης του 1951 η συμπεριφορά ενός κράτους στα όρια της εθνικής του επικράτειας εξαρτάται από τη μεταγενέστερη κρατική πρακτική και τους σχετικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου που εφαρμόζονται στις σχέσεις των συμβαλλομένων στη Σύμβαση του 1951 κρατών, που σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 31 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969⁶⁷ πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία μιας διάταξης διεθνούς σύμβασης.

33. Τα πολυάριθμα πορίσματα της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες που επαναβεβαιώνουν τη θεμελιώδη σημασία της αρχής της μη επαναπροώθησης ανεξάρτητα από την παρουσία του πρόσφυγα στο έδαφος του κράτους ασύλου αποτελούν μεταξύ άλλων έκφραση της κρατικής πρακτικής⁶⁸. Περαιτέρω, τα διεθνή κείμενα προστασίας

⁶³ Ad Hoc Επιτροπή για την Ανιθαγένεια και τα Παρεμφερή Προβλήματα, το Καθεστώς των Προσφύγων και των Ανιθαγενών, Μνημόνιο του Γενικού Γραμματέα, UN Document E.AC.32/2, 3.1.1950, Σχόλια επί του αρχικού σχεδίου του άρθρου 24 παρ. 3.

⁶⁴ Δήλωση του κυρίου Henkin πληρεξουσίου των ΗΠΑ, UN Doc.E/AC.32/SR.20, 1.2.1950, paras. 54-55.

⁶⁵ UN Doc.E/AC.32/SR.20, 1.2.1950, para.56.

⁶⁶ Δήλωση του προεδρεύοντος, κυρίου Chance, πληρεξουσίου του Καναδά, UN Doc.E/AC.32/SR.21, 2.2.1950 στη σελίδα 7. Ο πρόεδρος κάλεσε στη συνέχεια τους πληρεξουσίου του Βελγίου και των ΗΠΑ να συνεργαστούν μαζί του για να προσαρμόσουν το σχέδιο του άρθρου, που τέθηκε αργότερα υπόψη των συμμετεχόντων στη Συνδιάσκεψη.

⁶⁷ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 53.

⁶⁸ Βλέπε για παράδειγμα το Πόρισμα Νο. 6 (XXVIII) της Εκτελεστικής Επιτροπής, ανωτέρω υποσημείωση 9, παράγραφος (γ) (που επαναβεβαιώνει «τη θεμελιώδη σημασία της εφαρμογής της αρχής της μη επαναπροώθησης – τόσο στα σύνορα όσο και στην επικράτεια του κράτους ...»), το Πόρισμα Νο. 15 (XXX) «Πρόσφυγες χωρίς Χώρα Ασύλου» (1979), παραγράφους (β) και (γ) (που προβλέπει ότι «κάθε μέτρο που υποχρεώνει έναν πρόσφυγα να ξαναγυρίσει σε μια χώρα ή το οποίο τον αποστέλλει σε μια χώρα όπου έχει λόγους να φοβάται δίωξη, αποτελεί σοβαρή παραβίαση της αναγνωρισμένης αρχής της μη επαναπροώθησης» και υπογραμμίζει ότι «όλα τα παράκτια κράτη έχουν την ανθρωπιστική υποχρέωση να επιτρέπουν στα δοκιμαζόμενα πλοία να ζητούν καταφύγιο στα ύδατά τους και να τους παρέχουν άσυλο, ή τουλάχιστον προσωρινό καταφύγιο στα πρόσωπα που βρίσκονται στο κατάστρωμα και επιθυμούν να ζητήσουν άσυλο»), το Πόρισμα Νο. 22 (XXXII) «Προστασία των Αιτούντων Άσυλο στις περιπτώσεις της Μαζι-

των προσφύγων και των δικαιωμάτων του ανθρώπου που υιοθετήθηκαν μετά το 1951 αναδεικνύουν τη μεταγενέστερη κρατική πρακτική που αποτελεί κριτήριο για την ερμηνεία της υποχρέωσης μη επαναπροώθησης: κανένα από αυτά δεν θέτει εδαφικούς περιορισμούς στην υποχρέωση των κρατών να εφαρμόζουν την αρχή της μη επαναπροώθησης⁶⁹.

34. Σύμφωνα με τους προαναφερόμενους κανόνες της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών για την ερμηνεία του εδαφικού πεδίου εφαρμογής του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψη οι εξελίξεις των σχετικών κλάδων του διεθνούς δικαίου. Το διεθνές δίκαιο προστασίας των προσφύγων και των δικαιωμάτων του ανθρώπου αλληλοσυμπληρώνονται και ιδρύουν νομικά καθεστώτα που αλληλοενισχύονται⁷⁰. Συνάγεται ότι πρέπει να συνάδει στις εξελίξεις του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου η ερμηνεία της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 33 που είναι το ανθρωπιστικό απόσταγμα της Σύμβασης του 1951 και εγγυάται τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσφύγων. Η ανάλυση *ratione loci* της υποχρέωσης μη επαναπροώθησης που έχουν αναλάβει τα κράτη δυνάμει του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι ιδιαίτερα σημαντική για το ζήτημα της εξεδαφικής εφαρμογής της απαγόρευσης επιστροφής των προσφύγων σε κίνδυνο δίωξης που προβλέπουν τα διεθνή κείμενα προστασίας των προσφύγων.

35. Όπως προαναφέρθηκε τα κράτη δεσμεύονται και υποχρεούνται να μην εκθέτουν κανένα πρόσωπο που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους σε κίνδυνο να υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη. Το αποφασιστικό κριτήριο κατά τον καθορισμό των υποχρεώσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν είναι η παρουσία του ενδιαφερόμενου στην επικράτεια της χώρας ή στο έδαφος όπου *de jure* ασκεί εθνική κυριαρχία το κράτος, αλλά η πραγματική εξουσία και ο αποτελεσματικός έλεγχος που ασκεί το κράτος στο έδαφος όπου βρίσκεται.

36. Στο Γενικό Σχόλιο Νο. 31 για τη Φύση των Γενικών Νομικών Υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει τα συμβαλλόμενα στο Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων κράτη η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εξέφρασε την άποψη ότι «δυνάμει του άρθρου 2 (1) [του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων] τα κράτη υποχρεούνται να σέβονται και να εξασφαλίζουν για όλα τα άτομα εντός του εδάφους τους, και τα οποία υπόκεινται στη δικαιοδοσία τους, τα δικαιώματα που αναγνωρίζει το Σύμφωνο. Τούτο σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη

κής Εισροής» στο Μέρος II.A.2. («Σε κάθε περίπτωση πρέπει να εφαρμόζεται ενδελεχώς η θεμελιώδης αρχή της μη επαναπροώθησης – συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εισόδου στα σύνορα»), το Πόρισμα Νο. 53 (XXXIX) «Λαθρεπιβάτες αιτούντες άσυλο» (1988) παρ. 1 (που προβλέπει μεταξύ άλλων ότι «όπως οι υπόλοιποι αιτούντες άσυλο οι λαθρεπιβάτες αιτούντες άσυλο πρέπει να προστατεύονται από την εξαναγκασμένη επιστροφή στη χώρα καταγωγής τους»).

⁶⁹ Ειδικότερα πρόκειται για τη Σύμβαση του 1969 του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 22), για την Αμερικανική Σύμβαση του 1969 για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 23) και για τη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 39). Βλέπε επίσης τη διατύπωση της αρχής της μη επαναπροώθησης σε μη δεσμευτικά κείμενα όπως είναι για παράδειγμα η Διακήρυξη της Καρθαγένης του 1984 (ανωτέρω υποσημείωση 26), η Δήλωση για Εδαφικό Άσυλο του 1967, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 27) και η Απόφαση (67) 14 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 27).

⁷⁰ Η αλληλοσυμπλήρωση των υποχρεώσεων μη επαναπροώθησης που αναλαμβάνουν τα κράτη δυνάμει του διεθνούς προσφυγικού δικαίου και του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου αναδείχθηκε για παράδειγμα στη Δήλωση του Μεξικού και στο Σχέδιο Δράσης για την Ενίσχυση της Διεθνούς Προστασίας των Προσφύγων στη Λατινική Αμερική της 16.11.2004. Η Διακήρυξη αυτή υιοθετήθηκε από τα κράτη της Λατινικής Αμερικής που συμμετείχαν σε συνάντηση για τον εορτασμό της 20^{ης} επετείου της Διακήρυξης της Καρθαγένης. Βλέπε επίσης το Πόρισμα Νο. 79 (XLVII), ανωτέρω υποσημείωση 20, Νο. 81 (XLVII) «Γενικά» (1997), Νο. 82 (XLVIII) «Διαφυλάσσοντας το Άσυλο» (1997), που αναφέρεται ειδικότερα στην απαγόρευση επαναπροώθησης σε κίνδυνο βασανιστηρίων, κατά τα οριζόμενα στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και το Πόρισμα Νο. 95 (LIV) «Γενικά για τη Διεθνή Προστασία» (2003), παρ. (λ) (όπου σημειώνεται «η αλληλοσυμπληρωματική φύση του διεθνούς προσφυγικού δικαίου και του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου καθώς και ο ρόλος των μηχανισμών προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου σ' αυτόν τον τομέα στους κόλπους των Ηνωμένων Εθνών ...»).

οφείλουν να σέβονται και να διασφαλίζουν τα δικαιώματα του Συμφώνου σε καθέναν που υπάγεται στην εξουσία τους ή στον αποτελεσματικό έλεγχο τους ακόμα και όταν δεν βρίσκεται στην επικράτεια τους»⁷¹. Το Γενικό Σχόλιο επαναβεβαιώνει την πάγια νομολογία της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «για την ευθύνη των κρατών για τις παραβιάσεις του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων που διαπράττουν τα όργανά τους στο έδαφος άλλων κρατών, είτε με τη συγκατάθεση είτε χωρίς τη συγκατάθεση των κυβερνήσεων τους»⁷² και για τις περιπτώσεις εκείνες όπου «τα πρόσωπα μπορεί να υπάγονται στη δικαιοδοσία του συμβαλλόμενου [στο Σύμφωνο] κράτους ακόμα και όταν βρίσκονται εκτός της επικράτειάς του»⁷³.

37. Το Διεθνές Δικαστήριο επιβεβαίωσε την εφαρμογή του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων στις πράξεις των κρατών όταν ασκούν δικαιοδοσία εκτός της επικράτειάς τους⁷⁴. Σχετικά απεφάνθη ότι « η δικαιοδοσία των κρατών είναι κατ' αρχήν εδαφική, αλλά κάποιες φορές μπορεί να ασκείται εκτός του εθνικού εδάφους. Λαμβάνοντας υπόψη το σκοπό και το αντικείμενο του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων είναι εύλογο, ακόμα και στις περιπτώσεις αυτές, τα συμβαλλόμενα στο Σύμφωνο κράτη να δεσμεύονται και να υποχρεούνται να συμμορφώνονται με τις διατάξεις του»⁷⁵.

38. Και η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων έχει κρίνει ότι η υποχρέωση απαγόρευσης της επαναπροώθησης του άρθρου 3 της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων εφαρμόζεται σε κάθε έδαφος που υπάγεται στη δικαιοδοσία του συμβαλλόμενου κράτους⁷⁶. Για τις διατάξεις της Σύμβασης που «ρητά αναφέρεται ότι εφαρμόζονται στο έδαφος που υπάγεται στη δικαιοδοσία του συμβαλλόμενου κράτους» η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων επανέλαβε την «προηγουμένως εκθεθείσα άποψή της ότι πρόκειται για όλες τις υπαγόμενες στον πραγματικό έλεγχο του συμβαλλόμενου κράτους περιοχές, όπου ασκούν εξουσία οι στρατιωτικές ή οι πολιτικές αρχές» και κατέστησε σαφές ότι οι διατάξεις αυτές «εφαρμόζονται και δικαιούνται να τις επικαλεστούν όλοι

---

⁷¹ Γενικό Σχόλιο No. 31, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 41, παρ. 10.

⁷² Βλέπε τις αποφάσεις της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις υποθέσεις Lopez Burgos κατά Ουρουγουάης, UN Doc. CCPR/C/13/D/52/1979, 29.7.1981, παρ. 12.3 και Celiberti de Casariego κατά Ουρουγουάης, UN Doc. CCPR/C/13/D/56/1979, 29.7.1981, παρ. 10.3. Και στις δύο αποφάσεις η Επιτροπή απεφάνθη ότι «είναι υπερβολή να ερμηνευθεί η υποχρέωση που τα κράτη αναλαμβάνουν δυνάμει του άρθρου 2 του Συμφώνου με τρόπο ώστε να επιτρέπεται η παραβίαση του Συμφώνου στο έδαφος άλλου κράτους όταν απαγορεύονται παρόμοιες παραβιάσεις στην επικράτεια τους». Βλέπε επίσης την απόφαση της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Pereira Montero κατά Ουρουγουάης, UN Doc. CCPR/C/18/D/106/1981, 31.3.1983, παρ. 3.

⁷³ Βλέπε για παράδειγμα Concluding Observations of the Human Rights Committee, United States of America, UN Doc. CCPR/C/79/Add.50, 3.10.1995, παρ. 284. Το 2006, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβεβαίωσε την εφαρμογή των διατάξεων του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων αναφορικά με τη συμπεριφορά των ΗΠΑ στο *Guantánamo Bay*. Βλέπε Concluding Observations of the Human Rights Committee, United States of America, ανωτέρω υποσημείωση 47, παρ. 10. Βλέπε επίσης, Concluding Observations of the Human Rights Committee, Israel, UN Doc. CCPR/C/79/Add.93, 18.8.1998 παρ. 10 και UN Doc. CCPR/CO/78/ISR, 21.8.2003, παρ. 11.

⁷⁴ Βλέπε τη Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου [Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory](#) (2004) ICJ Gen. List No. 131, 9.7.2004, para. 111. Βλέπε επίσης την πρόσφατη απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση [Armed Activities on the Territory of the Congo \(DRC v. Uganda\)](#), (2005) ICJ, Gen. List No. 116, 9.12.2005, παρ. 216.

⁷⁵ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 74, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, παρ. 109.

⁷⁶ Βλέπε για παράδειγμα, Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων, Conclusions and Recommendations of the Committee against Torture concerning the second report of the United States of America, ανωτέρω υποσημείωση 47. Αφού ζήτησε από το συμβαλλόμενο κράτος να εκφέρει τις απόψεις του για την εξεδαφική εφαρμογή του άρθρου 3 της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων σχετικά με το *Guantánamo Bay* η Επιτροπή εξέφρασε την ανησυχία της («... επειδή το συμβαλλόμενο κράτος θεωρεί ότι η υποχρέωση μη επαναπροώθησης που προβλέπει το άρθρο 3 της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων δεν εφαρμόζεται σε όσους κρατούνται εκτός της επικράτειάς του ... Το συμβαλλόμενο κράτος οφείλει να εφαρμόζει την εγγύηση της μη επαναπροώθησης σε όλους τους κρατούμενους ... προκειμένου να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει δυνάμει του άρθρου 3 της Σύμβασης...») (παρ. 20).

όσοι υπάγονται στον πραγματικό έλεγχο των αρχών του ανεξάρτητα από τον τύπο τους και το έδαφος όπου βρίσκονται ανά τον κόσμο»⁷⁷.

39. Η εξωεδαφική εφαρμογή των συμβάσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει αναγνωριστεί επίσης σε περιφερειακό επίπεδο. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει κρίνει την έννοια της «δικαιοδοσίας» σε αρκετές αποφάσεις και σύμφωνα με την πάγια νομολογία του το αποφασιστικό κριτήριο δεν είναι η παρουσία του προσφεύγοντα στην επικράτεια του ενδιαφερόμενου κράτους αλλά, σε σχέση με τη συμπεριφορά του κράτους που επικαλείται, η υπαγωγή του στον πραγματικό έλεγχο ή εξουσία όσων ενεργούν για λογαριασμό του. Έτσι, με μια απόφαση όπου εξέτασε τα κριτήρια της εξωεδαφικής εφαρμογής των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν τα συμβαλλόμενα στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κράτη το Δικαστήριο έκρινε ότι «ενώ δυνάμει του διεθνούς δικαίου η δικαιοδοσία του κράτους είναι κατ' αρχήν εδαφική»⁷⁸ μπορεί να επεκταθεί εξωεδαφικά όταν το κράτος «ελέγχοντας πραγματικά το έδαφος και όσους διαμένουν σ' αυτό στο εξωτερικό ασκεί όλες ή κάποιες από τις δημόσιες εξουσίες που κανονικά ασκεί η κυβέρνηση»⁷⁹ με δικαιολογητική βάση τη στρατιωτική κατοχή ή τη συγκατάθεση, την παρότρυνση ή την ανοχή της κυβέρνησης του κράτους όπου βρίσκεται το εν λόγω έδαφος». Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση έχουν εξωεδαφική εφαρμογή σε καθέναν που υπάγεται στον «πραγματικό έλεγχο» των αρχών ενός κράτους που ασκούν εξουσία εκτός των ορίων της επικράτειας του⁸⁰.

40. Σχετική είναι στο παρόν πλαίσιο η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Issa and Others κατά Τουρκίας*:

« ένα κράτος μπορεί να ευθύνεται για τις πράξεις των οργάνων του που ενεργώντας νόμιμα ή παράνομα στο έδαφος άλλου κράτους ασκώντας εξουσία και έλεγχο παραβιάζουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες της Σύμβασης όσων βρίσκονται στο εν λόγω έδαφος [...]. Η ευθύνη στις περιπτώσεις αυτές στηρίζεται στο γεγονός ότι το άρθρο 1 της Σύμβασης δεν μπορεί να ερμηνευθεί με την έννοια ότι επιτρέπει στα συμβαλλόμενα κράτη να διαπράττουν στο έδαφος άλλου κράτους παραβιάσεις της Σύμβασης, που δεν μπορούν να διαπράξουν στο έδαφός τους [...]»⁸¹.

41. «Διαπιστώνοντας ότι οι διάδικοι δεν επικαλέστηκαν την εξω-εδαφική εφαρμογή της Αμερικανικής Διακήρυξης» η Δια-Αμερικανική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απεφάνθη στην υπόθεση *Coard et al. κατά Η.Π.Α.* ότι «θεωρεί το ζήτημα συναφές και σημειώνει ότι,

---

⁷⁷ Id. παρ. 15. Τούτο ισχύει μεταξύ άλλων και για το άρθρο 16 της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων που απαγορεύει άλλες πράξεις σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας που δεν συνιστούν βασανιστήρια κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 1 της Σύμβασης.

⁷⁸ *Bankovic et al. v. Belgium and 16 other contracting States* (admissibility), Προσφυγή No. 52207/99, 12.12.2001, παρ. 59.

⁷⁹ Id. παρα. 71. Βλέπε επίσης Λοϊζίδου κατά Τουρκίας (προκαταρκτικές ενστάσεις), Προσφυγή No. 15318/89, απόφαση της 23.2.1995, Series A, No. 310, παρ. 62. («Σε αυτό το πλαίσιο το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι παρότι το άρθρο 1 της Σύμβασης θέτει όρια στο πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης, η έννοια της «δικαιοδοσίας» στην παρούσα διάταξη δεν συνδέεται με την επικράτεια των συμβαλλομένων μερών (...). Τα συμβαλλόμενα κράτη ευθύνονται για πράξεις των οργάνων τους που παράγουν αποτελέσματα και εκτός της επικράτειάς τους»).

⁸⁰ *Öcalan κατά Τουρκίας* (προκαταρκτικές ενστάσεις), Προσφυγή No. 46221/99, απόφαση της 12.3.2003, παρ. 93 (ο πρώην ηγέτης του PKK συνελήφθη από κενυατικές αρχές και παραδόθηκε σε τουρκικές αρχές που βρίσκονταν στην Κένυα). Βλέπε επίσης, *Illascu and others κατά Ρωσίας και Μολδαβίας*, Προσφυγή No. 48787/99, απόφαση της 8.7.2004, παρ. 382 έως 394 (όπου κρίθηκε ότι οι προσφεύγοντες υπάγονται στη δικαιοδοσία της Ομοσπονδίας της Ρωσίας που ευθύνεται για τις πράξεις που παρήγαγαν αποτελέσματα στην επικράτεια της Μολδαβίας και τελέστηκαν από μέλη των ενόπλων δυνάμεών της που συνέδραμαν τις αρχές της Δημοκρατίας του Δνεϊστερου).

⁸¹ *Issa and Ors κατά Τουρκίας*, Προσφυγή No. 3821/96, απόφαση της 16.11.2004, παρ. 71 με αναφορές μεταξύ άλλων σε αποφάσεις της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στην Δι-Αμερικανική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

υπό προϋποθέσεις, οι ισχύοντες κανόνες επιβάλλουν και καθιστούν αναγκαία την άσκηση της δικαιοδοσίας της σε πράξεις εξωεδαφικού χαρακτήρα»⁸².

42. Κατά την άποψη της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες το σκεπτικό που υιοθέτησαν τα δικαστήρια και οι συμβάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου ερμηνεύοντας αυθεντικά τις σχετικές διατάξεις του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου αφορά επίσης στην απαγόρευση της επαναπροώθησης στο πλαίσιο του διεθνούς προσφυγικού δικαίου, δεδομένης της ομοιότητας της φύσης των υποχρεώσεων καθώς και του σκοπού και του αντικειμένου των συμβάσεων που αποτελούν τη νομική της βάση⁸³.

43. Ενόψει των ανωτέρω, η ερμηνεία που περιορίζει το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 σε πράξεις που τελούνται στην επικράτεια του συμβαλλόμενου στη Σύμβαση του 1951 και / ή στο Πρωτόκολλο του 1967 κράτους δεν είναι σύμφωνη με τους όρους της διάταξης καθώς και με την ερμηνεία του σκοπού και του αντικειμένου της συνθήκης αλλά και με τους σχετικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Επομένως, σύμφωνα με τη θέση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες το κράτος δεσμεύεται από την υποχρέωση που έχει αναλάβει δυνάμει του άρθρου 33 (1) της Σύμβασης του 1951 να μην επιστρέφει πρόσφυγες στον κίνδυνο δίωξης οπουδήποτε ασκεί πραγματική δικαιοδοσία. Όσον αφορά στην υποχρέωση μη επαναπροώθησης δυνάμει του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου το αποφασιστικό κριτήριο δεν είναι η παρουσία του ενδιαφερόμενου στο έδαφος του κράτους αλλά η υπαγωγή του στον πραγματικό έλεγχο και στην πραγματική εξουσία αυτού του κράτους.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες
Γενεύη, 26.1.2007

---

⁸² Coard et al κατά ΗΠΑ, Προσφυγή No. 10.951, Report No. 109/99, 19.9.1999, par. 37.

⁸³ Όπως υπογράμμισε η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου στην έκθεσή της της 58^{ης} συνόδου (1 Μαΐου – 9 Ιουνίου και 3 Ιουλίου – 11 Αυγούστου 2006), UN Doc. A/61/19 σελίδες 414-415 «Προκειμένου για την προσήκουσα ερμηνεία η διάταξη της παραγράφου 3 (γ) του άρθρου 31 [της Σύμβασης της Βιέννης του 1969, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 39] επιβάλλει στον ερμηνευτή την υποχρέωση να εξετάσει και άλλους κανόνες που στηρίζονται στις συνθήκες. Οι κανόνες αυτοί έχουν ιδιαίτερη σημασία όταν τα συμβαλλόμενα στη σύμβαση κράτη είναι συμβαλλόμενα μέρη σε μια άλλη συνθήκη, όταν ο συμβατικός κανόνας δικαίου έχει καταστεί κανόνας εθνικού δικαίου ή εκφράζει διεθνές εθιμικό δίκαιο ή όταν αυτοί οι κανόνες αποτελούν απόδειξη της κοινής αντίληψης των μερών για το σκοπό και το αντικείμενο της υπό ερμηνεία συνθήκης ή για την έννοια ενός ειδικότερου όρου».